

MALMÖ HÖGSKOLA

Hälsa och samhälle

ATT BYTA LAND

HUR MIGRATIONSERFARENHETER KAN
PÅVERKA INDIVIDEN

REBECCA MARTINEZ DAMBERG

RIZANA MUSTEDANAGIC

ATT BYTA LAND

HUR MIGRATIONSERFARENHETER KAN PÅVERKA INDIVIDEN

REBECCA MARTINEZ DAMBERG

RIZANA MUSTEDANAGIC

Martinez Damberg, R & Mustedanagic, R. Att byta land. Hur migrationserfarenheter kan påverka individen. *Examensarbete i socialt arbete 10 poäng*. Malmö högskola: Hälsa och Samhälle, enheten för socialt arbete, 2006.

Martinez Damberg, R & Mustedanagic, R. Changing country of residence. How migration can affect the individual.

Syftet med denna uppsats har varit att lyfta fram några personers egna erfarenheter av migration för att diskutera vad migration kan innebära för dessa människor och hur de upplever att dessa erfarenheter har påverkat dem. Genom att intervjua personer som själva har migrerat har vi kunnat ta reda på hur dessa personer definierar följderna av migrationen och hur de upplever att de har förändrats och vilka resurser och tillgångar de har förskansat sig till följd av migrationen. Resultaten pekar mot att migration trots svåra upplevelser och processer kan leda till en positiv utveckling för migranten som person. Vi har förstått detta resultat utifrån ett lösningsfokuserat perspektiv och utvecklat en tanke om hur socialt arbete med migranter eventuellt kan förbättras med fokus på de positiva aspekterna av migration och dess konsekvenser.

Nyckelord: migration, förändring, kris, lösningsfokuserad metod, socialt arbete, utveckling

1. INLEDNING	5
1.1 Problemformulering	6
1.1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Begrepp.....	7
1.3 Kunskapsläge.....	7
1.4 Vår förförståelse.....	9
1.5 Disposition.....	11
2.1 Ett lösningsfokuserat synsätt	12
2.2 Social reflexivitet.....	12
2.3 Kris med betoning på utveckling.....	13
3. KVALITATIV METOD	14
3.1 Intervju	14
3.1.1 Urval	15
3.1.1.1 Vilka migranter ingår i vår studie?.....	15
3.2 Genomförande.....	16
3.3 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	18
3.4 Etiska överväganden	19
4. EMPIRI	22
4.1 Presentation av informanterna	22
4.2 Hur intervjuerna har gått till	22
4.3 Redovisning av intervjuerna	22
4.3.1 Presentation	22
4.3.2 Anledning och inställning till flytten	23
4.3.3 Första intrycken av det nya landet.....	23
4.3.4 Etableringen i det nya landet	24
4.3.5 Konsekvenser av att migrera	25
4.3.5.1 Vidgade perspektiv	26
4.3.5.2 Att börja om	26
4.3.5.3 Personlig förändring.....	27
4.3.5.4 Förlust av tid	29
4.3.5.5 Inte komma in i samhället.....	29
4.3.5.6 Beroende	29
4.3.5.7 Tillgångar i arbetslivet	29
4.3.6 Ytterligare reflektioner av informanterna.....	30

5. ANALYS	31
5.1 Lösningfokuserat perspektiv på migrationserfarenheter	31
5.2 Migration och social reflexivitet.....	31
5.2.1 Möte med nya sociala koder och samhällsstrukturer.....	33
5.2.2 Social reflexivitet och lösningfokuserat socialt arbete	34
5.3 Migration som en utvecklande erfarenhet	35
5.3.1 Att ifrågasätta sig själv leder till personlig utveckling	36
5.3.2 Mötet med ett annat samhälle ger nya perspektiv	36
5.3.3 Hur migrationserfarenheter berikar individen.....	37
5.3.4 Utveckling och lösningfokuserat socialt arbete	38
5.4 Migration och kris	39
5.5 Vilka faktorer kan ha påverkat resultatet?	40
6. SAMMANFATTNING.....	43
8. LITTERATURFÖRTECKNING	46
9. BILAGA 1	48

1. INLEDNING

Under vår utbildning har vi fått möjlighet att ta del av forskning om invandrare och forskning om socialt arbete med invandrare som klienter. Detta har väckt många livliga diskussioner som får oss att tro att ämnet är engagerande och berör de flesta starkt. När det gäller samhällsklimatet i övrigt har vi fått intrycket att många människor har starka åsikter och uppfattningar om hur invandrare är, hur de har det och vilken anledningen är till att de har det som de har det. Vi är själva en del av detta, vi blir också upprörda i diskussioner om invandrare och försvarar vår ståndpunkt för brinnande livet. Vi antar att det är just det brinnande livet som det handlar om för oss då det handlar om människosyn och en människogemenskap som vi alla är del av. Vi finner det intressant och märkligt att detta har blivit ett så laddat ämne och att invandrare har blivit en grupp som det är så upprörande att diskutera. Andra grupper i samhället, exempelvis funktionshindrade eller homosexuella, är inte alls lika heta debattämnen som invandrare. Vad detta kan bero på är en avhandling i sig, vi ska inte diskutera det närmare. Då vi utifrån samhällsdebatten ser frågor som berör invandrare som aktuella och viktiga har vi också blivit intresserade av att fördjupa oss i ämnet. Vår drivkraft har varit viljan att försöka skaffa oss mer kunskap och bredare förståelse för dessa människor. Vi tror att den kunskapen och förståelsen skulle kunna vara användbar i våra framtida yrkesliv som socionomer.

Vi tycker att det finns en tendens i samhällsdebatt och forskning att betrakta invandrare som antingen bärare av eller offer för sociala problem. Inom forskning och även inom media är bilden av invandrare negativ på olika sätt, de sociala problemen och den sociala utsattheten som invandrarna påstås leva i dominerar. Bilden förmedlas genom utbildning och media men även i vardagliga sammanhang då vi alla betraktar oss som experter i ämnet och är ivriga att förmedla vår uppfattning om de Andra. Invandrarskap associeras till en bristsituation när det gäller bland annat språkkunskaper, yrkeskompetens, sociala färdigheter, kunskap om samhället och om arbetslivets villkor. På senare tid visar fler och fler undersökningar på att invandrare diskrimineras på alla plan i samhället och att det finns strukturer som motarbetar deras etablering och framgång (SOU 2006:79). Integration är ett ofta förekommande begrepp i debatten och det påstås att integrationen av invandrare är misslyckad. Allt detta innebär att de som betraktas som invandrare som grupp generellt lever under sämre villkor och har sämre möjligheter än de som betraktas som svenskar. Detta tycks vara erkänt, det verkar som att invandrare betraktas som en svag grupp i samhället. De sämre villkoren innebär sämre bostadsstandard, högre arbetslöshet, att tvingas arbeta inom yrken man är överkvalificerad för, att vara utsatt för diskriminering och rasism och så vidare. Att ha migrerat till Sverige eller vara född av föräldrar som har migrerat till Sverige innebär att chanserna att förverkliga sig själv och inta den plats i samhället som man vill ha är sämre än för dem vars släkt har bott här sedan många generationer tillbaka. Det innebär också att man inte anses tillhöra landet man bor i och att man betraktas som den Andra. Vi ser detta som orättvisor som inte är acceptabla i ett fritt och demokratiskt samhälle där samhällsandan förespråkar jämlikhet och respekt för människor och där alla människor antas ha lika värde. Denna orättvisa tyder på att alla människor i praktiken inte anses ha lika värde.

1.1 Problemformulering

Den kanske viktigaste förutsättningen för fruktbart socialt arbete är en förståelse för människan. När vi utbildar oss till socionomer lär vi oss psykologiska och sociologiska teorier genom vilka vi antas kunna förstå de människor vi möter och hur sociala problem hänger ihop med hur samhället fungerar. Vi uppmanas att lära oss se människan i hennes sammanhang och förstå hur hennes omständigheter och bakgrund påverkar hennes beteende och känslor. Detta väcker frågor om hur vi lär oss förstå människor som har migrerat till Sverige, hur förklarar vi dem? Vilka är faktorerna som påverkar deras beteende och känslor? Under de senaste decenniernas gång har begrepp som exempelvis "kulturkompetens" och "mångkulturell inriktning" både hyllats och kritiserats. "Kulturkompetens" signalerar att vi förstår människan utifrån hennes "kultur", oftast syftas då på hennes etniska tillhörighet. Socionomer med "kulturkompetens" är eftertraktade på vissa håll. Kulturkompetens skaffar man antingen genom att själv vara invandrare eller genom att leva och verka i en miljö där man träffar människor från olika kulturer. Vi ser en positiv aspekt i att förstå människan utifrån hennes kultur i den mening att vi lägger etnocentrismen på hyllan. Vi ser också många risker med detta till exempel att vi när vi fokuserar på kultur riskerar att glömma bort andra förklaringsmodeller ur psykologin eller sociologin som kan vara mer relevanta för att förstå just den människan. Vi är rädda för att vi genom att fokusera på kultur inte behandlar människan som en unik individ och inte ser till de omständigheter som hon lever i. Överhuvudtaget tycker vi att det är problematiskt att försöka förstå människan utifrån hennes kultur då vi inte riktigt vet vad kultur är för något. Vi ser kultur som ett system av beteendemönster och uppfattningar som ständigt förändras och det är just dess föränderlighet som gör kulturer svårgräpbara. Ett tänkbart sätt att definiera kulturer skulle kunna vara att låta människan förklara just hennes egen kultur men det syftar "kulturkompetens" inte till att vi ska göra. Vi tror inte att någon kan ha kulturkompetens, vi tror dock att man kan vara mer eller mindre etnocentrisk.

När vi funderat på hur vi kan gå tillväga för att förstå människor som migrerat till Sverige har vi kommit fram till att vi dels vill förstå de omständigheter i vilka de lever sitt liv i nuläget och dels de erfarenheter de har sedan tidigare, innan bosättningen i Sverige. Men det mest intressanta är kanske det som förbinder det föregående med det nuvarande, själva migrationen. Vi blev speciellt nyfikna på just de erfarenheter som har med migrationen att göra, omständigheter och reflektioner kring denna. Utifrån egna och anhörigas erfarenheter av att byta land vet vi att det är en omvälvande händelse och vi blev nyfikna på hur människor upplever detta.

Vi vill veta vilka positiva och negativa aspekter som kan finnas av erfarenheter av migration och av att leva som invandrare i ett land. Vi är intresserade av att ta reda på detta ur de invandrades egen synvinkel. Vi är intresserade av att ta del av hur det upplevs att byta land och hur de erfarenheter som är specifika för migration, t ex att lära sig ett nytt språk och att lära sig orientera sig i ett nytt samhällssystem, kan påverka en människa. Vi vill veta om dessa erfarenheter förändrar en person och i så fall hur. Vi vill också undersöka hur människor som själva har invandrat ser på sina erfarenheter av migration och om de reflekterar över om och hur dessa har format dem som människor.

Vår ambition med denna uppsats är inte att försöka dra generella slutsatser om hur

migration genererar det ena eller det andra hos individen utan vi vill lyfta fram individuella historier för att med hjälp av dem diskutera hur det kan vara.

Vi är intresserade av både positiva och negativa aspekter och konsekvenser av migration, men när det gäller analysen kommer vi utifrån våra teoretiska utgångspunkter att lägga större vikt vid de positiva aspekterna, om dessa finns i materialet. Vi tror att detta kan vara en intressant ingång till ämnet därför att vi då sätter fokus på människors styrka och positiva egenskaper. Detta är intressant dels därför att det är ett alternativ till den kunskap vi fått ta del av under vår utbildning och dels för att vi ska kunna tillämpa resultatet i lösningsfokuserat socialt arbete.

1.1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att lyfta fram några personers egna erfarenheter av migration för att diskutera vad migration kan innebära för dessa människor och hur de upplever att dessa erfarenheter har påverkat dem.

Vilka positiva och negativa aspekter kan migranter se av sina erfarenheter av migration?

Tycker de att migrationen har påverkat dem som personer och i så fall hur?

1.2 Begrepp

Vi har valt att använda det engelska begreppet ”migrant” om de människor som är i fokus för denna studie. Enligt Nationalencyklopedin finns inte ordet i det svenska språket. Då det gäller människor som av olika anledningar och på olika sätt invandrat till Sverige hade vi kunnat använda begreppet ”immigrant”, som i Nationalencyklopedin jämföras med ”invandrare”. ”Invandrare” definieras som en person som flyttar från ett land till ett annat för att bosätta sig där en längre tid. Vi väljer istället beteckningen ”migrant”. Vi gör detta dels för att vi tycker att begreppen ”invandrare” och ”immigrant” är för mycket fokuserat på själva invandringen. Om vi ska diskutera erfarenheter av migration tycker vi att vi måste se till utvandringen såväl som till invandringen eftersom de hör ihop och upplevelserna av de båda påverkar en människas fortsatta liv. Dels använder vi ”migrant” för att vi i det begreppet ser möjlighet att inbegripa alla ”migranter”, det vill säga alla som migrerat till Sverige, oavsett anledning, sätt eller omständigheter.

1.3 Kunskapsläge

Internationell migration, dess mönster och effekter är ett etablerat forskningsämne (för en introduktion se t ex Castles & Miller, 2003). Invandringsvågorna till Sverige under 1900-talets andra hälft har väckt forskarsamhällets såväl som det offentliga intresse för vilka dessa nykomlingar är och hur och var de finner sin plats i det svenska samhället. Samhällets politik för att möta dessa, som numera kallas integrationspolitik, har också varit ett aktuellt ämne (se t ex Borevi, 2003). En del av forskningen som syftar till att förklara migranternas livsvillkor är inriktat på grupper av invandrare konstruerade efter deras ursprungsland eller sociala tillhörighet. En del av forskningen handlar bara om flyktingar. Vissa forskare har fokuserat på hur migrationen påverkar familjelivet (se t ex Gustafson, 1998) medan andra har fokuserat på andra grupper, exempelvis kvinnor, ungdomar, äldre osv. Det finns också en del handböcker för psykologer, socionomer, sjukvårdspersonal osv. (se t ex Angel & Hjern, 2004 och Kristal-

Andersson, 2001). Dessa böcker bygger vanligtvis på författarnas egna långvariga yrkeserfarenhet med migranter och är inte resultat av empiriska undersökningar. Deras ambition är att förklara hur migration påverkar en människa och hur professionella kan ta hänsyn till detta i bemötandet av klienterna/patienterna.

Inom litteraturen om migration ur ett individuellt perspektiv råder samstämmighet om att migration för med sig någon form av psykologisk kris (Eitiger & Schwartz (red), 1981, Rojas, 1993, Berger, 2004, Franzén, 2001). Migration anses vara så omvälvande för en persons liv att erfarenheterna oundvikligen lämnar spår i personligheten. Processerna kan leda till utveckling eller försvagning (Franzén, 2001). Detta gäller generellt, oavsett individens skäl till migration, ålder, kön osv. Migranten hamnar, medvetet eller omedvetet, i en period av frågeställningar som kommer ur de förändringar han/hon upplever. Detta beskrivs som en lång, svår och ibland smärtsam psykologisk process som innebär att individen ifrågasätter sig själv, sina värderingar och sin livsstil. Detta tillstånd av ifrågasättande innebär också ständigt jämförande med "det gamla" och kan leda till positiv utveckling och förändring då migranten integrerar "den gamla" världen med "den nya" världen. Om dessa två inte kan kombineras kan det leda till en identitet som präglas av konflikter och motsägelser. Migranten beskrivs som en kulturellt desorienterad person som är utsatt för speciell stress som förstärker psykiska konflikter. Denna kulturella desorientering upplevs vara permanent. Det hävdas att det finns samband mellan migration/exil och uppkomsten av psykiska störningar (Kristal-Andersson, 2001). Ytterligare en dimension av migration och tillvaron i exil är sorg över allt som förloras när hemlandet överges. Migrationen innebär förlust av det sociala nätverket, den sociala identiteten, den politiska kampen eller ett tänkt framtidsperspektiv. En annan dimension är konfrontationen med ett nytt land, nytt språk och en ny kultur (Angel & Hjern, 2004, Rojas 1993). Varje individ har sin egen speciella historia och sin personlighet, vilket påverkar hur krisen genomlevs liksom bemötandet i det nya landet. Det finns dock generella grunddrag (Angel & Hjern, 2004). Högre dödlighet och förekomst av situationsbetingade mentala sjukdomar bland migranter och i synnerhet bland flyktingar kopplas till pressen som finns i migrationserfarenheterna. Detta förklaras med bristen på känsla av tillhörighet, isolering och att individen har hamnat i ett sammanhang där man är osäker på hur man ska spela sin roll och på vad andra förväntar sig. Individen lider också av en allmän känsla av osäkerhet och otrygghet (Eitiger, 1981).

Begreppet *liminalitet* används för att beskriva den existentiella processen genom exilen. *Limen* betyder tröskel och begreppet användes av socialantropologer som beteckning för ett tillstånd som uppstår under *rites de passage* processer genom vilka ungdomar upptas i vuxenvärlden. Dessa riter har tre faser, varav den första innebär individens separation från fasta punkter i den sociala strukturen och/eller uppsättning kulturella koder och normer. Den andra fasen, det liminala tillståndet, innebär kulturell oklarhet och förvirring som orsakas av att kulturella orienteringsmarkörer starkt begränsar identifieringens och igenkännandets möjligheter. Den tredje fasen innebär reinkorporering i den dominerande strukturella ordningen. Migranter påstås träda in i det liminala tillståndet när de anlänt till Sverige. Den aktuella författaren syftar på flyktingar, men vi ser ingen anledning till att detta inte skulle gälla andra migranter också. Utmaningen de möter handlar i huvudsak om att bygga upp en stabil självidentitet baserad på kompromisser, förhandlingar och flexibilitet (Bunar, 1998). Att anpassa sig till förändrade levnadsomständigheter, som migration kräver, gör att individen måste

återupprätta en identitet som på ett mera ändamålsenligt sätt hjälper honom/henne att möta de nya villkoren (Westin, 1981, Rojas, 1993). Konsekvenserna av vissa handlingar blir svårare att överblicka i en ny, mer eller mindre okänd miljö (Westin, 1981). Enligt en studie av chilenska familjer betyder en ny kulturell miljö att det vardagliga förnuftet sätts ur spel och att individen därför saknar orientering i tillvaron (Lindqvist, 1991). Statusförlust är också ett omskrivet ämne när det gäller migration, då migration ofta innebär att individen hamnar i en lägre samhällsklass än den han/hon tillhörde i hemlandet. Diskriminering och rasism bidrar också till denna känsla av minskad status. Vissa menar att utbildningsgraden påverkar möjligheter till integration (Lundberg, 1989).

Mottagandet i Sverige, men också migranternas bakgrund påverkar deras upplevelser i det nya landet. Olika människor har olika förväntningar och olika krav, detta påverkar deras möte med det nya. Enligt en studie av hur iranska medelklassfamiljer upplever mötet med det svenska samhället och deras villkor är det lyckan/misslyckandet i det nya samhället som präglar synen på det (Eyrumlu, 1997).

Migration har inte bara negativa konsekvenser för individen. Fenomenet "The Marginal Man" är en personlighetstyp för en person i vilken en syntes av olika kulturer uppkommer. "The marginal man" lär sig betrakta världen han/hon kommer ifrån på ett kritiskt sätt, har mindre fördomar än andra och en förmåga att värdera omständigheter på nytt och inte ta sanningar för givna. "The marginal man" är inte instängd i gamla vanor och föreställningar och kan se kritiskt på sin omgivning och sin bakgrund. Han/hon är kosmopolit. För samhället är denna människa på gränsen mellan två kulturer stimulerande för båda och påstås kunna leda till mänsklig utveckling (Eitinger, 1981). Upplevelserna av migrationen påstås leda till att individen blir mer distanserad och får en annan självinsikt (Rojas, 1993).

Mot bakgrund av genomgången av forskningen om migration och migranter ur ett individuellt och psykologiskt perspektiv tycks det som att forskningen till stor del är ensidig i det att den är problemorienterad. Fokus ligger på de negativa aspekterna av migration och på migranter med psykiska problem. En del av litteraturen utgår från migranter som sökt psykologhjälp. När det gäller migranter som inte har psykiska problem och som inte sökt sig till professionella är fältet till stor del utforskat. Självfallet anser vi att det är viktigt att uppmärksamma och tillämpa olika krisbegrepp för att förstå migranternas livshistoria och situation, men vi tror att det finns andra aspekter än kris som också är viktiga att belysa.

1.4 Vår förförståelse

Genom utbildning, kulturkonsumtion och framförallt egna och nära anhörigas erfarenheter av migration har vi utvecklat egna uppfattningar om ämnet för denna studie. Vi har upplevt, hört, läst om och funderat på vad migration kan innebära för människor och hur migration påverkar de migrerande.

Jag, Rizana Mustedanagic, flydde till Sverige från kriget i Bosnien för 14 år sedan. Jag var 8 år gammal då, vilket innebär att jag växt upp och tillbringat mer än halva mitt liv i Sverige. Jag tänker ofta i termer av migrationsprocess och refererar ofta till den som något påtagligt. Som termen migrationsprocess antyder ser jag migrationen som en oupphörlig process som är livslång och till stor del

präglar migrantens liv. Mitt eget perspektiv på hur migration påverkar människor kommer ur hur jag upplever att migrationen har påverkat mig. Att växa upp i Sverige och socialiseras in i det svenska samhället (i huvudsak genom skolan) som invandrare har lett till att många frågor kring etnicitet, kultur och tillhörighet har väckts. Jag tror att jag som invandrare har tvingats fundera på min identitet och tillhörighet i större utsträckning än mina svenska jämnåriga då deras plats i samhället är mer given än min. Jag ser två aspekter av migrationen. En av dem är *att lära sig* leva/navigera i det nya samhället, en process som jag inte i nuläget i alla fall ser något slut på. Att på egen hand och/eller med hjälp av andra klura ut hur allting fungerar, både på mikro- och makronivå, har varit en stimulerande utmaning. Det har också varit frustrerande emellanåt, livet blir ganska retligt när vardagen i flera år består av utmaningar. Den andra aspekten är att leva i samhället som invandrare, i ett samhällsklimat där invandrades integration debatteras hetsigt. Jag tror att båda dessa aspekter har påverkat mig oerhört mycket och format mig som person.

Jag, Rebecca Martínez Damberg, är född i Sverige med svenska föräldrar och har levt här i stort sett hela mitt liv. Mina upplevelser av hur migration påverkar en människa har jag främst fått genom att leva med min man som kommer från Honduras, Centralamerika. Jag har varit delaktig i varje steg på hans väg i migrationen och sett hur det har påverkat honom. Jag och min man har träffats när jag levde periodvis i Honduras och personligen fick uppleva hur det är att vara en främling och att lära sig ett nytt språk och försöka förstå ett främmande samhällssystem och kulturer som skiljer sig från min egen. När det var dags att fatta ett beslut angående vilket land vi skulle bosätta oss i och bestämde oss för Sverige, så var jag där och såg hans sorg över att lämna sitt land. Därefter har jag fått vara med i hans olika faser som nyinflyttad i Sverige med allt vad det innebär. Jag har även andra i min närhet, vänner och bekanta som har gått igenom samma sak vilka har bidragit till min uppfattning och bild av migrationens konsekvenser. Min uppfattning utifrån dessa erfarenheter är att migration självklart får både positiva och negativa följder. Att lämna sitt land innebär oftast en stor sorg till att börja med och sedan en lång tid då man kämpar i det nya landet i en lång process där man på flera sätt känner att man börjar om från början, att man har blivit som ett barn på nytt. Detta sker parallellt med att man upplever spänning över allt det nya man får uppleva. Jag tror att det alltid förändrar en person på något sätt att byta land. Man förblir självklart alltid samma person, men att se andra delar av världen förändrar ens tankesätt och perspektiv. Och jag tror att om man kan ta sig igenom den första tuffa tiden, kommer man att uppskatta förändringarna. Men om man fastnar så är det möjligt att man ser migrationen som en stor livstragedi. Dock tror jag att migration oftast har positiva effekter och att det lär oss att förstå mer av den komplexa värld vi lever i.

Trots att vi båda har ganska bestämda tankar och åsikter om ämnet i fråga så har vi varit noga med att inte låta detta påverka resultatet av undersökningen. Vi har varit genuint intresserade av att lära oss mer om frågan och upptäcka nya perspektiv på ämnet migration. Vi är medvetna om att vår förförståelse alltid påverkar oss i viss mån men vi har försökt påminna varandra så mycket som möjligt om att inte låta oss styras av detta. Vi har ifrågasatt varandras sätt att analysera och förstå materialet och genom detta försökt komma fram till ett så verklighetstroget resultat som möjligt.

1.5 Disposition

I nästa avsnitt kommer vi att redogöra för de teoretiska utgångspunkter som har varit del av bearbetningen av vårt material. Därefter, i avsnitt tre, kommer vi att redogöra för det praktiska tillvägagångssättet och de metodologiska övervägningarna genom vilka vår undersökning har tagit form. I avsnitt fyra kommer vi att redovisa den empiri vi samlat in för att i avsnitt fem analysera denna och försöka besvara våra frågeställningar. Det sista avsnittet innehåller en sammanfattning av syfte, resultat och analys av resultat samt en del av våra tankar kring resultatet.

2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

I detta avsnitt ska vi presentera de centrala teoretiska begrepp och strömningar med hjälp av vilka vi har förstått vårt material.

2.1 Ett lösningsfokuserat synsätt

Lösningsfokuserad eller lösningsinriktad terapi är en av många metoder i socialt arbete. Den utvecklades som ett alternativ till det traditionella problemlösnings-tänkandet inom psykosocialt behandlingsarbete och dess tankar har slagit igenom i de flesta av det sociala arbetets fält. Utgångspunkten är att fokus på problemen eller det patologiska kan leda till att klienterna tappar hoppet och känner sig som offer och att socialarbetaren istället kan stärka människor genom att hjälpa dem upptäcka de betydande krafter de har inom sig själva och i sin omgivning. En annan utgångspunkt är att alla människor har resurser oavsett i vilken svår livssituation de befinner sig. Genom lösningsfokuserad behandling har dess företrädare upptäckt att det inte nödvändigtvis finns en koppling mellan problem och lösning. Problemen förtigs inte och undviks inte, den första grundläggande fasen i behandlingen går ut på att beskriva problemet. Behandlaren försöker dock i huvudsak stimulera den hjälpsökande att öka dennes tilltro till sin egen förmåga att förändra sitt liv genom att lyfta fram positiva egenskaper, aspekter och lösningar. Det lösningsfokuserade synsättet grundas i socialkonstruktionismen, enligt vilken individers känsla av verklighet konstrueras i interaktion med andra under hela deras pågående liv. Det finns således inga objektivt existerande sociala problem, utan människors syn på problem, kompetens och tänkbara lösningar konstrueras i samspel med andra. En annan utgångspunkt är att människor skapar mening i interaktionen med andra och omformar sin mening under inflytande av gemenskapen de lever i (Berg & De Jong, 2003, George, Iveson & Ratner, 1990). Det lösningsfokuserade perspektivet kommer att vara ett av de par glasögon med hjälp av vilka vi läser vårt material. Av metodologiska skäl har vi dock valt att inte tillämpa detta perspektiv redan i insamlandet av materialet. Vi finner att en betoning på positiva aspekter och förtjänster med migration är intressant, dels för att det till stor del är utforskat och dels för att det kan generera kunskap som är användbar i socialt arbete med migranter. En förståelse av hur migration kan påverka en människa skapad ur ett lösningsfokuserat perspektiv kan bidra till utvecklande av verktyg till fruktbart socialt arbete.

2.2 Social reflexivitet

Intresset för vårt ämne bygger på idén att social reflexivitet är aktuellt för förståelsen av hur människor som migrerat handskas med sina erfarenheter. Den sociala reflexiviteten innebär att människan ständigt reflekterar över och tänker på de omständigheter i vilka hon lever sitt liv. I en annan tid, då människan i större utsträckning styrdes av seder och traditioner, kunde hon följa etablerade sätt att leva sitt liv på utan att behöva fatta så många beslut. Många delar av livet kunde tas för givna. I dagens samhälle har människan större valfrihet när det gäller många aspekter av livet än tidigare och måste fatta flera beslut. Denna valfrihet handlar exempelvis om hur många barn vi ska ha och var vi ska bo. Dessa nya möjligheter innebär också nya etiska dilemman. Vi utgår från att människor som migrerat hamnar i en livssituation där de ska etablera sig i en ny samhällskontext och att alla de nya beslut som de måste fatta kräver ett reflexivt förhållningssätt.

Att orientera sig i det nya samhället kräver och skapar reflektion över bland annat identitet, kultur och samhälle (Giddens, 2003).

2.3 Kris med betoning på utveckling

Som vi har redogjort för under avsnittet "1.3 Kunskapsläge" förklaras migrationserfarenheter i aktuell forskning ofta i termer av kriser och då ofta med hänvisning till Cullberg som menar att traumatiska händelser som "påtvungade sociala uppbrott" som exempelvis migration, kan leda till psykologiska kriser. Kris är också kopplat till utveckling och enligt Cullberg är kriserna förutsättningar för personlig utveckling, mognad och självkänedom. Detta menar han gäller både för livskriserna och för traumatiska kriser (Cullberg, 2003). Vi ser erfarenheter av migration som potentiella källor till kriser men också som potentiella källor till utveckling. Mot bakgrund av att det redan forskats en del om migrerande människor ur krisperspektiv tycker vi att ett utvecklingsperspektiv kan vara en intressant förståelseram för denna studie.

3. KVALITATIV METOD

Utifrån det syfte och de frågeställningar som vi ovan presenterat har vi bedömt kvalitativ metod vara ett lämpligt tillvägagångssätt för att genomföra denna undersökning. Vi har varit intresserade av att få tillgång till data som snarare går på djupet än på bredden och då vi valt kvalitativ intervju som tillvägagångssätt valde vi att intervjua färre personer på ett djupare plan framför många personer på ett ytligare plan. Vår ambition har inte varit att genomföra en heltäckande studie, som säger något om alla migranternas erfarenheter, vi har valt att närma oss ämnet genom att mer ingående studera ett litet antal migranternas erfarenheter (Kvale, 1997). Vi har undersökt vilka uppfattningar som finns om ämnet utifrån ett utforskande, även kallat explorativt, forskningsintresse. Vi har fördjupat oss i hur dessa personer själva beskriver upplevelser och konsekvenser av sina erfarenheter och också sökt efter aspekter som hittills varit utforskade (Rosengren & Arvidsson, 2002). Det är dock inte renodlad kvalitativ metod vi har använt oss av, om sådan finns, utan vårt tillvägagångssätt har även haft inslag av kvantitativ metod. Detta har visat sig då vi exempelvis jämfört informanternas uppfattningar och letat efter mönster, olikheter och likheter i svaren. Detta har inneburit ett visst mått av räkning och kategorisering (Kvale, 1997).

3.1 Intervju

Då vi har ansett det ligga i undersökningens intresse att få tillgång till data i form av de tillfrågades utvecklade resonemang om deras erfarenheter, synsätt och upplevelser har vi bedömt kvalitativ djupintervju vara ett lämpligt tillvägagångssätt. Intervju omskrivs i metodlitteraturen som ett lämpligt verktyg för att förvärva detaljerad information från ett litet antal människor (Denscombe, 2000) och som en metod genom vilken det är möjligt att nå förståelse för de intervjuades syn på världen och sig själva (Kvale, 1997). Intervjustilen som vi använt i vår undersökning kan beskrivas som halvstrukturerad. Vi har förberett frågor i syfte att få svar på vår frågeställning men har i intervjusituationen givit informanterna utrymme att själva avgöra vilka ämnen som han/hon berättar om och utveckla hans/hennes idéer och synpunkter (Denscombe, 2000). Även om våra frågeställningar innebär att det funnits frågor som intervjuerna borde ha gett svar på har vi velat skapa utrymme för informanterna att berätta på ett fritt sätt och till stor del styra intervjun i den riktning som deras associationer leder till. Tanken med detta har varit att belysa ämnet utifrån de tillfrågades perspektiv och undvika att med vår förförståelse av ämnet styra deras berättelse i den mån detta har varit möjligt. Vi har dock under intervjuerna strävat efter att utveckla, anpassa och följa upp de ämnen som vi bedömt ändamålsenliga för situationen och för det centrala syftet med undersökningen (Starrin & Renck, 1996). Trots att vi har velat styra intervjun i så liten utsträckning som möjligt har vi utnyttjat möjligheten att ställa följdfrågor vid olika tillfällen. Att ställa följdfrågor har vi sett som en förutsättning för att få en heltäckande och förståelig bild av informanternas utsagor. Det har också varit ett viktigt verktyg för oss till att verifiera vår tolkning av informanternas berättelse.

En nackdel med att använda oss av kvalitativ intervju som vi har diskuterat är att materialet som vi får genom denna metod kan vara beroende av många faktorer och omständigheter. Formuleringen av våra frågor och informanternas eventuella föreställningar om våra förväntningar på deras svar har troligtvis påverkat

materialet i viss utsträckning (Kvale, 1997). Vi är medvetna om att vi på olika sätt som intervjuare har varit medskapare till intervjun då informantens uttalanden formats i samspel med oss. Vi utgår från att berättelser skapas mellan berättaren och lyssnaren och att berättelserna förändras från berättartillfälle till berättartillfälle. Mötet mellan berättaren och lyssnaren formas av den sociala situation som är ramen för mötet. Plats, tid, sammanhang och det interpersonella samspelet är avgörande för vilken berättelse intervjun leder till. Berättelser berättas alltid ur ett specifikt perspektiv, alltid av någon för någon med ett syfte. Alla berättelser ingår i ett specifikt system av representation, mening och social praktik i en specifik historisk period och i ett specifikt socialt sammanhang. Genom berättande skapar vi vår sociala verklighet och våra personliga och sociala identiteter. Berättande som sker i en intervjusituation liksom i vardagliga situationer präglas också av en strävan till självrepresentation (Johansson, 2005). Vi är medvetna om att våra informanter i intervjusituationen troligtvis styrs av att förmedla en bild av sig själva och i den mån de ser sig själva som del av en grupp också förmedla en bild av gruppen. Vi är övertygade om att människor som deltar i undersökningar ofta har en agenda med detta, det handlar om en medveten handling i syfte att framföra något specifikt för att påverka den kunskap som produceras. Då det material som vi fick tillgång till genom kvalitativ intervju är beroende av så många faktorer och har skapats och formats av olika omständigheter kan dess tillförlitlighet ifrågasättas. Vi tycker dock inte att detta är skäl till att avfärda intervju som en otjänlig metod eller vårt material som otillförlitligt då vi utgår från ett socialkonstruktionistiskt synsätt på forskning. Kunskap som produceras genom forskning kan inte vara objektiv då den alltid bedrivs i en viss samhällskontext och påverkas av otaliga faktorer. Ett försök till att öka tillförlitligheten i vårt material har varit att synliggöra de omständigheter och påverkansfaktorer som kan ha styrt materialet i viss riktning. Den berättelse som skapats under intervjun har vi under bearbetningen av materialet försökt sätta in i dess sociala, politiska och kulturella sammanhang. Vi har resonerat kring hur vi möttes med deltagarna, vad relationen kan ha påverkats av, vilka roller vi antagit och hur mötet har utvecklats (Johansson, 2005).

3.1.1 Urval

Uppsatsens syfte och den typ av forskningsintresse som tillhör har styrt valet av urvalsprincip. Det utforskande forskningsintresset har gjort att vi valt de informanter som vi bedömt kunde ge oss så mycket information som möjligt och som kunde ge oss så olika syn på ämnet som möjligt. Därför har vi av dem som varit intresserade av att delta i studien försökt välja ut personer som är så olika som möjligt. Vi har valt ut informanter med olika ursprungsland, skäl till migration, ålder, kön och sysselsättning. Vi har tänkt att olika bakgrundsfaktorer hos informanterna kunde ge oss ett bredare material då vi utgått från att upplevelser av migration kan variera beroende på dessa.

3.1.1.1 Vilka migranter ingår i vår studie?

I forskning om migration och människor som migrerat är det vanligt att avgränsa och fokusera på en grupp inom den stora populationen migranter. Etnicitet, nationalitet, anledning till migration och ekonomisk/social tillhörighet är de avgränsningar som används mest. Vi inser relevansen av dessa avgränsningar och invänder inte mot att aspekter som vilken slags miljö och vilka slags ekonomiska och sociala villkor människor kommer från kan präglade deras uppfattning av det

nya som de möter i Sverige och hur migrationserfarenheten påverkar dem. Vi har dock varit intresserade av att utifrån ett brett material utforska om det finns generella och hittills utforskade drag i uppfattningarna om migration oavsett ursprungsland, ekonomisk/social bakgrund osv. Vi betraktar inte migranterna som en social grupp, då vi är övertygade om att de är differentierade på otaliga sätt. Framförallt tror vi att de alla är individer med sina unika förutsättningar för att genomleva migrationserfarenheten.

Vanligtvis skiljer forskare på flyktingar och invandrare med anledning av att flyktingar migrerar under tvång medan invandrare migrerar frivilligt. Livsomständigheterna i det nya samhället ser också olika ut för flyktingar och invandrare. Forskning har visat att den sociala, ekonomiska och kulturella marginaliseringen ser annorlunda ut för flyktingar jämfört med arbetskraftsmigranter (Gustafson, 1998). Om vi utgår från att en människas bakgrund påverkar mötet med det nya borde vi ta hänsyn till att flyktingar har fördrivits och stigmatiserats (se t ex Ålund, 1998) och vad det innebär för hela deras livssituation. Kristal-Andersson menar att det är viktigt att komma ihåg att det finns relevanta skillnader mellan flyktingen och invandraren i det faktum att flyktingen tvingas lämna sitt land medan invandraren väljer att göra detta, men samtidigt skiljer hon inte på de två när hon beskriver de psykologiska processer som migrationen innebär. Hon menar att vissa kriser och faser är generella för alla som migrerat och påpekar att flyktingen "blir" invandare när situationen i hemlandet förändras och det blir möjligt för honom/henne att återvända (Kristal-Andersson, 2001). Vi väljer att inte skilja på flyktingar och invandrare och använder "migrant" för att benämna båda. Vi tror att omständigheterna och faktorerna kring situationen när en individ migrerar är otaliga och att det sällan finns situationer som enkelt kan beskrivas som frivilliga eller ofrivilliga, men vi kommer inte att närmare gå in i denna diskussion.

3.2 Genomförande

Vår undersökning har förlöpt genom de sju stadier som Kvale beskriver i "*Den kvalitativa forskningsintervju*". Vi inledde med tematisering för att fortsätta genom planering, intervju, utskrift, analys, verifiering och slutligen rapportering. Vi beskriver genomförandet här i en linjär ordning trots att de olika stadierna varit sammanflätade och påverkat varandra. Exempelvis har verifieringsstadiet påbörjats redan under intervjustadiet då vi ställt frågor i syfte att bekräfta att vi uppfattat informanternas påståenden korrekt.

Inledningsvis har vi genom diskussioner tematiserat undersökningen för att formulera ämnet, syftet och frågeställningarna. Vi har fördjupat oss i den forskning som finns tillgänglig om det valda ämnet för att få förkunskap och för att förstå det nuvarande forskningsläget. Detta har hjälpt oss utveckla vår frågeställning och vårt syfte. I denna fas har vi också sökt efter och diskuterat möjliga tillvägagångssätt för att genomföra undersökningen. Efter att ha klarlagt vår undersöknings *vad*, *varför* och *hur* har vi påbörjat planeringen av hela undersökningen. De aspekter som styrkt planeringen har varit den kunskapen vi eftersträvar och de etiska följderna av undersökningen. Vi har försökt skaffa oss en överblick över hela undersökningsprocessen och utifrån syftet med undersökningen och tillgångar i tid och resurser planerat antalet intervjuer, intervjuernas struktur osv. Vi har arbetat fram en intervjuguide genom att

formulera olika teman som vi vill samla information om och frågor som kan vara användbara i intervjusituationen. Samtidigt har vi sökt informanter genom att sätta upp anslag på offentliga platser och aktivera våra personliga nätverk. Vi har försökt variera dessa platser för att få ett urval som är så brett som möjligt. Exempel på platser där vi har satt upp anslag är bibliotek, kulturföreningar, medborgarplatser, skolor och idrottsföreningar. I den inledande kontakten med informanterna har vi tydligt informerat dem om undersökningens ämne, syfte och tillvägagångssätt. Intervjuerna har vi genomfört tillsammans i Malmö Högskolas lokaler. Vi har valt att båda vara närvarande för att utnyttja möjligheten till diskussion när det gäller tolkningar av informanternas svar. Efter informanternas tillåtelse har vi spelat in intervjuerna med hjälp av en mp3-spelare. Vi har använt vår intervjuguide och anpassat den efter intervjupersonen för att ge honom/henne utrymme att berätta det som han/hon finner relevant. Vi har använt oss av olika typer av frågor som inledande frågor, uppföljningsfrågor, sonderande frågor och specificerande frågor. Vi har också i slutet av varje intervju gett informanten möjlighet att berätta mer om något som redan tagits upp eller något som han/hon vill tillägga som vi inte frågat efter. Ofta har då anledningen till att informanterna valt delta kommit fram och de har framfört något som de känner har varit viktigt.

För att göra materialet mer lätthanterligt har vi transkriberat intervjuerna. Utskrifterna innebär att en muntlig kommunikation har översatts till en skriftlig och har fört med sig en rad bedömningar och avgöranden. Transkriberingen har varit en tolkande process då vi exempelvis avgränsat meningar och definierat pauser. Vi har transkriberat intervjuerna ordagrant men utan att anteckna tonläge, kroppsspråk eller någon annan kommunikation än den rent verbala. Ett tolkningsmoment i utskriften av våra intervjuer har funnits i att våra informanter talat fullständigt förståeligt men inte alltid grammatiskt korrekt språk. Vi har valt att transkribera intervjuerna precis som de låter, men att i resultatet redovisa citat och liknande efter att vi anpassat dem till grammatiskt korrekt svenska. Dels har vissa av våra informanter önskat detta och vi vill gärna vara tillmötesgående i detta avseende och dels tror vi att ett enhetligt språk underlättar läsningen av rapporten.

Efter intensiva genomläsningar och genomlysningar av intervjuerna har vi sammanställt materialet och därefter försökt hitta de teman och mönster som framkommer i informanternas berättelser och de teman och mönster som är relevanta för vår frågeställning. Genom meningskoncentrering har vi försökt sammanfatta och mer koncist återge vad våra informanter uttryckt. Vi har också analyserat materialet genom meningskategorisering och kategorierna har växt fram under analysens gång efter de kategorier som vi har urskiljt. Genom meningstolkning har vi också försökt tolka våra informanternas uttalanden på ett djupare plan och försökt sätta dem in i de kontexter som vi finner att de kan kopplas till. Dessa kontexter är dels den hela historien som berättas under intervjun, dels intervjusituationen och dels en vidare samhällskontext där frågor om invandrades etablering i det svenska samhället är ett omdebatterat ämne. Vi har slutligen tillämpat de perspektiv som vi redogjort för under avsnittet ”2. Teoretiska utgångspunkter” och tolkat materialet utifrån dessa perspektiv. De teoretiska perspektiven valde vi efter att vi samlat in materialet. Vi ville undvika att vår förståelse av materialet i förväg formades av teorin och istället ha en öppen inställning till våra informanternas utsagor. I vårt syfte

ingick en ambition att ge informanterna definitionsmakt och utrymme att berätta sin egen historia och vi tror att vi hade begränsat detta om vi redan från början hade en färdig förståelseram för deras berättelse. Vi har försökt gå utöver det direkt sagda för att se om det finns möjliga tolkningar och meningar som inte direkt framträder. Vi har försökt hålla en kritisk distans till våra informanternas utsagor. Till kontroll av analysen har vi försökt utnyttja att vi är två uttolkare och diskuterat våra synpunkter på materialet. Vi har också valt att noggrant redogöra för de olika stegen i analysprocessen och det material som använts till tolkningen.

Under verifieringsstadiet, som har varit något vi återkommit till under hela forskningsprocessen, har vi försökt fastställa resultatens generaliserbarhet, reliabilitet och validitet. Som ett sätt att verifiera vårt material har vi valt att noggrant redogöra för tillvägagångssättet. Resultatet av undersökningen har till sist rapporterats i denna uppsats (Kvale, 1997).

3.3 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

För att uppnå god validitet har vi genom ständig kontroll, ifrågasättande och teoretisk tolkning av resultaten under hela undersökningsprocessen försökt försäkra oss om att mäta det vi utifrån vårt syfte avsett att mäta (Kvale, 1997). Då vi utgår från att validitet kan definieras som frånvaron av systematiska mätfel under intervjuundersökningen har vi försökt undvika dessa (Rosengren & Arvidson, 2002). Kvale betonar att frågor om validitet bör beaktas under hela intervjuundersökningen, från planering till utskrift och tolkning. Han kallar validitet för hantverksskicklighet och menar att intervjuande är ett hantverk som i stor utsträckning beror på forskarens omdöme, kunnande, känslighet och empati (Kvale, 1997). Då intervjusituationen har varit ett samspel mellan oss som intervjuare och informanterna har vi medvetet försökt reflektera över på vilka sätt våra förhållningssätt och perspektiv påverkat vilka frågor vi ställt, hur informanterna svarat på dessa och hur vi tolkat deras svar. Vi har tydligt redogjort för vårt perspektiv på och förförståelse av ämnet och vårt tillvägagångssätt och de beslut vi fattat under hela arbetsprocessen. Vi har strävat efter att kritiskt ifrågasätta både det material vi fått genom intervjuerna och våra utskrifter och tolkningar av detta (Kvale, 1997). Vi har försökt förebygga att våra egna direkta och indirekta erfarenheter av och uppfattningar om ämnet påverkar hur vi tolkar informanternas svar.

Reliabilitet har vi försökt uppnå genom att medvetet reflektera över och redogöra för de riskmoment som har kunnat leda till felaktiga, missvisande resultat. Vi har undvikit att ställa ledande frågor och försökt förhålla oss så neutrala som möjligt till informanternas svar. Vi har försökt upprätthålla en god balans mellan att å ena sidan vara empatiska och bekräftande för att informanterna ska känna att vi förstår vad de menar och å andra sidan att inte leda dem in på vissa resonemang. Vi har reflekterat över de omständigheter som möjligtvis har påverkat informanterna att svara på ett visst sätt. Exempelvis finns i intervjufrågornas öppna karaktär en risk att slumpen eller andra omständigheter som vi inte kan påverka har avgjort hur informanterna associerat vid intervjutillfället. Detta kan delvis ha berott på oss och hur vi förhållit oss under intervjun, de frågor vi ställt och de förväntningar informanterna trott att vi har haft på deras svar. Det kan också ha berott på omständigheter som vi inte har haft full kontroll över, exempelvis på hur informanterna mått vid intervjutillfället.

Representativitet eller generaliserbarhet kan uppnås genom ett korrekt urval och ett godtagbart litet bortfall. Vi har försökt nå ut till människor som vistas i stadsmiljön och annonserat på olika platser för att locka människor med olika bakgrunder. Vi har också använt våra personliga nätverk för att komma i kontakt med eventuella informanter. Vi har tagit för givet att de intresserade kommer att höra av sig för att de tycker att ämnet är angeläget och vill bidra med sina synpunkter. Vi har fått det urval som vi bedömt intressant. Våra informanter har migrerat mellan olika världsdelar, varit av olika åldrar och både män och kvinnor finns med. Det gemensamma för dem är att de alla har eller håller på att förvärva en akademisk utbildning. För vårt resultat hade det kanske varit intressant med variation när det gäller sysselsättning/utbildningsgrad. Representativitet definierat som ett korrekt urval är dock en diskutabel fråga när det gäller en så stor och differentierad population som migranter. Vi betvivlar att något urval hade kunnat ge representativitet och vi tycker inte att representativitet är relevant för vårt syfte, då vi velat lyfta fram enskilda människors erfarenheter av och funderingar kring migration. Det externa bortfallet, att vi inte får tag på dem som är intressanta att intervjua utifrån undersökningens syfte, har vi försökt förebygga genom att försöka nå ut till så många som möjligt och samtidigt framhålla undersökningens relevans så att människor blir motiverade att svara. Det interna bortfallet, att informanterna inte svarar på frågor under intervjun så att vi får ett otillräckligt material, har vi försökt förebygga genom att förebygga intervjuareffekten, d v s förhålla oss raka, neutrala och tydliga men samtidigt empatiska för att skapa en trygg och tillitsfull intervjumiljö (Rosengren & Arvidson, 2002). Det externa bortfallet finner vi svårt att uppskatta då vi inte har en rimlig uppfattning om vilka människor med intressanta erfarenheter som finns i samhället. Vi tycker dock att våra informanter alla har varit intressanta att intervjua utifrån undersökningens syfte. Detta innebär även att när det gäller det inre bortfallet kan vi konstatera att vi i de flesta fall lyckats få utvecklade svar på de frågor som vi ansett vara av värde för undersökningen.

3.4 Etiska överväganden

Vid genomförandet av vår undersökning har vi strävat efter att genom hela processen av planering, genomförande och skriftlig dokumentering överväga de etiska aspekterna. Vi tycker att etiska resonemang är viktiga då den kunskap som produceras genom forskning formar vår förståelse av människans situation och kan få långtgående konsekvenser för denna. Vår ambition har varit att undersökningen ska tjäna både vetenskapliga och mänskliga intressen. Vi anser att det finns ett vetenskapligt värde i vår undersökning, då dess resultat skulle kunna bidra till ett forskningsfält. Genomförandet av vår undersökning har också kunnat förbättra den undersökta mänskliga situationen, exempelvis genom att möjliggöra för deltagarna att göra sin röst hörd och möjlighet att definiera sin egen situation. Vi har ett vetenskapligt ansvar att se till att ett forskningsprojekt frambringar kunskap av värde och som är så kontrollerad och verifierad som möjligt.

Vi har avvägt värdet av det förväntade kunskapstillskottet mot möjliga risker i form av negativa konsekvenser för berörda deltagare och kommit fram till att vi har haft möjlighet att tillgodose både forsknings- och individskyddskravet. Kunskapen som vår undersökning skulle kunna resultera i är av betydande värde samtidigt som vi genom noggranna etiska överväganden kunnat skydda deltagarnas privatliv (Kajser och Öhlander, 1999). Den etiska principen om

fördelaktighet innebär att risken att våra informanter lider skada av att delta ska vara så liten som möjligt. Vi tycker att de potentiella fördelarna som ett deltagande innebär väger upp skaderisken och detta har motiverat oss till att genomföra undersökningen. Vi tycker att forskningskravet, att tillgängliga kunskaper utvecklas och fördjupas för att bidra till individers och samhällets utveckling, väger tungt. Vi har övervägt en del risker för informanterna som ett deltagande i undersökningen kunnat innebära och vi kommer i det följande att diskutera dessa. Vi är medvetna om att intervjusituationen riskerar att försätta deltagarna i en obekväm sits då de uppmanats att prata om personliga erfarenheter samtidigt som de vetat om att deras utsagor kommer att dokumenteras, analyseras och redovisas. Vi utgår från att det kan vara skrämmande och obehagligt för informanterna att befinna sig i en intervjusituation och bli utfrågad. Då ämnet kanske leder in på erfarenheter som är av känslig karaktär finns risk att intervjusituationen utvecklas till ett terapeutiskt samtal. Andra risker är att informanterna känner sig pressade att ge så mycket information som möjligt i intervjusituationen och ångrar sedan att de berättat så mycket. En annan risk är att informanterna inte berättar så mycket som är nödvändigt för oss och vi måste vara försiktiga i vår strävan att samla in information för att inte pressa informanterna. Vi har bedömt att dessa risker inte inneburit hinder för att genomföra intervjuerna men krävt att vi försökt vara lyhörda och vaksamma på hur intervjusituationen utvecklas och hur informanten reagerar på denna. Vi har strävat efter att uppträda enligt ett moraliskt forskningsbeteende och försökt iaktta känslighet och engagemang för moraliska frågor och handlingar (Kvale, 1997). En annan etisk aspekt av intervjusituationen är frågan om hur ifrågasättande vi kan vara mot informanternas svar utan att framstå som respektlösa. Det finns ett etiskt dilemma också i ifrågasättande inställning under bearbetningen och analysen av deras svar. Vi måste vara kritiska för att säkerställa tillförlitligheten i våra svar samtidigt som vi vill vara noga med att behandla uttalandena med respekt. En del av syftet med uppsatsen är att ge informanterna definitionsmyndighet över sin egen situation, detta sätter stopp för alltför ingående ifrågasättande. Vi har också diskuterat vilken slags transkribering som krävs för att spegla de muntliga utsagorna. Vi har transkriberat intervjuerna ordagrant, men utan att anteckna tonfall, minspel, hostningar och dylikt. Därefter har vi bett informanterna läsa transkriptionerna så att vi kan få deras eventuella synpunkter på detta. På så sätt har vi försökt ge informanterna inflytande över transkriberingen och i viss mån samtidigt över analysen av materialet.

Vi är medvetna om att det personliga samspelet under intervjun kan ha inverkat på den intervjuade och därmed på hans/hennes svar (Rosengren och Arvidsson, 2002). Då vi som intervjuare är det viktigaste instrumentet vid förvärvandet av kunskap blir våra personligheter och beteenden avgörande för den vetenskapliga kunskapens och de etiska avgörandens kvalitet. Att vi själva är unga, högskolestuderande kvinnor som intervjuar människor som är äldre har kanske kunnat påverka karaktären av deras svar. Vi har försökt vara vaksamma på att vi som forskare kan inta olika roller i relation till undersökningsspersonerna, t ex exploatör, vän, förkämpe och så vidare. Vi är medvetna om att den forskarroll vi intar kan påverka undersökningen. Vi har försökt att hålla en professionell distans till våra informanter i syfte att påverka deras svar så lite som möjligt. Den professionella distansen handlar om att upprätthålla en balans mellan närhet och distans. Närhet krävs för att skapa en tillitsfull och inbjudande relation där informanten kan dela med sig av sina erfarenheter samtidigt som distans krävs för att upprätthålla en forskare-informant relation. Vi har försökt vara medvetna om

att våra egna erfarenheter av migration och vår förförståelse kan göra att vi identifierar oss med informanterna och knyter lojalitetsband till dem som påverkar hur vi uttolkar deras svar. Självklart har vi inte kunnat stänga av våra egna referensramar under forskningsprocessen och det är mer eller mindre oundvikligt att dessa speglas i resultatet. Vi har dock försökt förhålla oss tänkande och reflexiva för att diskutera hur våra referensramar påverkar forskningsprocessen och försökt synliggöra dessa för oss själva och för varandra. Vi utgår från att vi som intervjuare är medskapare av intervjun och har försökt tydliggöra vår roll i denna. Då vi bedriver undersökningen inom ramen för vår utbildning på Malmö Högskola skulle materialet kunna påverkas både av den förförståelse vi förvärvat under utbildningen och av vår egna sociala tillhörighet. Vi har strävat efter att göra oss oberoende av båda genom att tydliggöra de perspektiv som dessa innebär för informanterna, ämnet och resultatet (Kvale, 1997).

Vi har på ett tidigt stadium inhämtat deltagarnas informerade samtycke. Detta innebär att intervjupersonerna informerats om undersökningens generella syfte, uppläggning och om de eventuella risker och fördelar som ett deltagande kan medföra. Det innebär också att undersökningsspersonerna deltar frivilligt och har rätt att avbryta sitt deltagande när de önskar. Vi har informerat deltagarna både skriftligt och muntligt om syftet med undersökningen. Vi har tydligt berättat att de kommer att vara anonyma i slutresultatet och att informationen som vi samlar in inte kommer att användas till något annat än just den här forskningsrapporten. Vi har tydligt förklarat hur vi kommer att gå tillväga för att säkra konfidentialiteten, det vill säga att vi kommer att använda fiktiva namn och ändra uppgifter som skulle kunna röja deras identitet både i slutresultatet och i de dokument och filer som innehåller deras utsagor. Vi har därefter låtit deltagarna skriva under en samtyckesblankett där de intygar att de fått information och där det även står att de är fria att avbryta sitt deltagande när som helst om de så skulle önska. Vår undersökning har blivit granskad och godkänd av etikprövningsrådet vid Hälsa och Samhälle, Malmö Högskola.

4. EMPIRI

I detta avsnitt ska vi presentera informanterna, redogöra för intervjuerna och det material som dessa har genererat.

4.1 Presentation av informanterna

De personer som vi har intervjuat är fyra till antalet. De är två män och två kvinnor, mellan 31 och 46 år gamla. En av informanterna är från Albanien, en från England, en från Brasilien och en från Sverige. Två av informanterna bosatte sig i Sverige för att leva tillsammans med en make/maka. En kom till Sverige som asylsökande. Den svenska informanten bosatte sig i England på grund av studier och åkte många år senare till Marocko för att arbeta, och återvände därefter till Sverige. Informanterna har bott i Sverige mellan tre och tretton år och svensken bodde i England och Marocko i femton respektive sex år. En av informanterna studerar, en är arbetssökande och två arbetar. Vi väljer att kalla informanterna för G, B, L och P istället för deras riktiga namn med syfte att skydda deras identitet och integritet.

4.2 Hur intervjuerna har gått till

Intervjuerna har alla genomförts på Malmö Högskola och vi har båda deltagit aktivt. Intervjuerna genomfördes under vintern 2006 och varade ca 50 min vardera. Informanterna har dels tagit kontakt med oss själva efter att de sett något av våra uppsatta anslag. Dels har vi fått tips från personer vi känner och kontaktat informanter via e-post eller telefon. Intervjuerna har gått till så att vi har mötts i entrén på Malmö Högskola. Vi har presenterat oss för varandra och därefter gått till den bokade lokalen. Väl där har vi informerat informanten om vår undersökning först muntligt och sedan skriftligt med hjälp av en speciell informationsblankett. Vi har lagt vikt vid att informanten läser informationen och vet vad undersökningens syfte är. Därefter har vi bett informanten skriva under en samtyckesblankett och dessutom gett informanten en kopia av denna. Vi har frågat informanten om det går bra att vi spelar in intervjun med en mp3spelare, och alla informanter har gett sitt medgivande till detta. Därefter har vi börjat med att be informanten att presentera sig och berätta om sig själv och sedan har vi utgått från den intervjuguide som vi förberett sedan tidigare och som vi bifogar här som bilaga 1.

4.3 Redovisning av intervjuerna

Här nedan följer en sammanfattning av det material som intervjuerna har genererat, indelat i teman med varsin rubrik.

4.3.1 Presentation

Till att börja med har informanterna presenterat sig själva. De har berättat om sin ålder, sysselsättning och familjeförhållanden. Flera har redan i presentationen beskrivit hur många år de har bott i respektive land och varför de har migrerat.

4.3.2 Anledning och inställning till flytten

När det gäller anledning till flytten så säger L att hon och hennes familj var tvungna att lämna sitt land på grund av politiska förändringar i landet. Hon menar att de inte aktivt valde att flytta till Sverige och att de visste mycket lite om landet då deras motivation att flytta var att söka sig bort från den politiska instabiliteten i ursprungslandet:

”Ja, jag kan säga att det var en slump att vi valde Sverige. Jag hade aldrig tänkt att flytta hemifrån.” – L

De sökte asyl i Sverige och fick vänta i fyra år innan de fick uppehållstillstånd. L säger att hon var mycket optimistisk från första början och att hon ville lära sig språket och arbeta oavsett om hon fick uppehållstillstånd eller ej. Hon tänkte att språkkunskaper och arbetserfarenheter härifrån skulle kunna komma till nytta även om hon tvingades lämna Sverige.

G berättar att hon kom till Sverige för att leva tillsammans med en svensk man och att det alltid hade varit hennes dröm att bo i Europa. I efterhand ser hon sitt beslut att flytta också som en frigörelse från sin familj och ett beslut att skapa sig en egen familj tillsammans med den svenske mannen. Hon var positivt inställd till flytten:

”Jag såg fram emot att bosätta mig här och bo här och börja lära mig språket.” - G

Även P kom till Sverige för att leva här med familjen. De ville prova på att leva i Sverige då både hustrun och barnen kunde svenska och hade en tanke om att Sverige kunde vara ett bättre land att leva i som familj. P tänkte att det skulle bli lätt att etablera sig i Sverige och att det skulle bli lätt att hitta anställning. Han förlitade sig på sin utbildning och arbetslivserfarenhet. De kom inte till Sverige med tanken att stanna för alltid, utan för att prova på hur det var. Och fortfarande så vet han inte om de kommer att stanna eller bosätta sig i något annat land, även om det lutar mest åt att de stannar.

B bosatte sig i sin ena förälders hemland som tjugoföråring och bodde sedan där i 15 år. Han reste dit för att studera, och blev sedan kvar då han började arbeta och träffade sin fru. Därefter reste familjen till Marocko för att bosätta sig där. De hade en positiv förväntan på flytten och var inställda på att lära sig landets språk och kultur för att bli en del av landet. Därefter flyttade familjen till Sverige dels för att bo närmare släkten och dels för att barnen skulle få uppleva den svenska kulturen och lära sig det svenska språket.

4.3.3 Första intrycken av det nya landet

Alla intervjuerna visar att den första tiden i det nya landet oftast har upplevts som väldigt positiv. Informanterna beskriver att det har varit spännande med alla nya omständigheter och intryck, det var första gången någon såg snö, det var vacker natur, klimatet var behagligt. P berättar:

”Det var jättespännande. Och naturen och fri luft och barnen var mycket mycket lugnare ute på landet än de var i stan. Det var fantastiskt, huset var jättesött, fantastisk utsikt över havet. Fantastiskt.” - P

P menar också att en slags ensamhet dyker upp efter en tid i början. Det finns även andra negativa första intryck. G berättar om när hon blev intagen på förhör på flygplatsen angående vart hon skulle, hur mycket pengar hon hade och så vidare:

”Men jag kände liksom att jag började gråta och jag blev förtvivlad, förvirrad och rädd. Jag bara kände det att jag inte var riktigt välkommen. Så det är mitt första intryck.” - G

Flera informanter beskriver att den första upplevelsen är att man blir som ett barn. Man förstår inte språket och kan inte kommunicera och blir beroende av andra människor vilket upplevs som mycket frustrerande. B uttrycker det som att man blir handikappad då man inte kan förstå nyheter, inte kan läsa och skriva, inte förstår andra människors reaktioner och beteende:

”Man missuppfattar saker hela tiden. Man kan inte förstå nyheterna. Man förstår inte hur folk reagerar liksom att de blir sura på en för att man gör fel kulturellt. Så det är ju jobbigt också att byta land.” -B

Både P och L berättar att upplevelse av byråkratin och hur myndigheter arbetar var negativa. Möten med det offentliga systemet beskrivs som negativa och tråkiga erfarenheter och informanterna framför kritik mot hur delar av det svenska samhället, exempelvis Arbetsförmedlingen, fungerar.

4.3.4 Etableringen i det nya landet

P som beskriver den första tiden i det nya landet som mycket positiv har en ganska negativ fortsatt upplevelse. Han berättar att han upplever att det förväntas av honom att han ska förändra sig och vara på ett visst sätt. Att han ska lära sig språket och anamma kulturen men att han inte alls håller med om att det skulle förbättra hans situation. Han jämför med sitt ursprungsland och uttrycker följande:

”Till England flyttar det människor som hela tiden, speciellt till London. Du kommer till London och det är ingenting speciellt. Ingen kommer att tänka att du måste bli engelsk. Du är en man som bor i England men du kommer från där du kommer från och du har ditt eget språk. Ingen vill att du blir blandad som i en liten kaka, som händer här.” - P

P upplever att samhället i det nya landet är stängt och att det är svårt att etablera sig. Han säger att han har gått i cirklar i flera år när det gäller studier och att han inte kommer någonvart. Han har inte blivit kallad till arbetsintervju trots att han har sökt många jobb som han dessutom är kvalificerad för och där man förväntas kommunicera på hans modersmål. Han förstår inte varför han inte lyckas hitta anställning. När P jämför sitt ursprungsland med Sverige så säger han att man ser

mer naturligt på migration i hans land. Där flyttar man oftare in och ut ur landet och de flesta har släktingar utomlands. Därför ses det inte som någon stor sak att migrera och därmed är det kanske lättare att komma som ny till landet. Att det inte ser ut riktigt så i Sverige kan vara en bidragande faktor till att det är svårt att etablera sig i samhället menar P.

L menar att det går att ta sig fram i det nya landet, bara man skaffar sig de rätta kontakterna och om man kämpar. Hon menar att man måste vara medveten om att ingen kommer att knacka på ens dörr för att erbjuda arbete utan individen måste kämpa för det. Hon säger att de fyra första åren då hon väntade på uppehållstillstånd var mycket jobbiga och att hon inte förstod varför hon inte fick arbeta eller studera, men att det därefter har varit lättare.

Även G menar att man kan ta sig fram i samhället bara man kämpar. Hon säger att om man kommer frivilligt till ett nytt land så har man själv ett ansvar att lyckas. Hon berättar om strategier som hon använder sig av för att komma in i samhället. Strategierna går ut på att vara medveten om att man är på främmande mark och försöka lära sig spelreglerna som gäller för det sociala spelet i den nya miljön. Hon pratar om anpassning och menar att man som ny i ett samhälle måste se till att människor kan identifiera sig med en. Hon menar att det är så man blir accepterad och får lov att träda in i samhällsgemenskaper. Hon påpekar att invandrare måste vara mer observanta på de sociala spelreglerna, då de måste lära sig dessa. Hon säger också att hon har märkt att en del invandrare är rädda för att anpassa sig i det nya landet och att de verkar tro att de genom anpassningen ska förlora något av sig själva, sin person eller liknande. Men hon menar att så inte är fallet, man kan inte tappa sig själv genom att man anpassar sig till det nya.

B resonerar om att migrantens inställning till det nya landet avgör om man lyckas etablera sig i samhället eller ej:

”Om man tar det beslutet att jag vill bli en marockan, jag vill bli en engelsman. Man kommer aldrig att bli det till hundra procent. Men ändå, man kan liksom bli en del av samhället” –
P

Våra informanter har alltså upplevelser av mer eller mindre svårigheter vad gäller etableringen i det nya landet. Men de verkar också ha utvecklat idéer om hur man ska överkomma dessa och med vilka strategier och inställningar man kan komma vidare trots motgångar.

4.3.5 Konsekvenser av att migrera

Att migrera, oavsett orsak, får många olika konsekvenser på flera olika plan för olika personer. Informanterna har tagit upp en hel del konsekvenser och följder som de upplevde av att de bytte land, vilka kommer att redovisas nedan.

Alla informanter säger att de har berikats och fått tillgångar som resultat av att byta land. Vilka dessa tillgångar är skiljer sig från person till person. Även i vilken grad de har utvecklats och vuxit är olika. Alla nämner flera saker som de uppskattar med att ha bytt land och som de känner har utvecklats och förändrat dem. Alla berättar också om negativa aspekter av migrationen.

4.3.5.1 Vidgade perspektiv

B säger att migrationen för honom har inneburit att han har fått vidgade perspektiv och har lärt sig att det finns fler sätt att se saker och ting på än de som han har lärt sig under sin uppväxt i sitt ursprungsland:

”Många saker som man har vuxit upp med, föreställningar och tankesätt som jag hade vändes upp och ner när jag kom till Marocko. Till exempel att det finns många olika sätt att göra saker på. Det ena behöver inte vara fel bara för att det är annorlunda. Jag tror att man får en väldigt mycket bredare livssyn om man byter land. Annars är det lätt att man blir väldigt enkelriktad och bara tänker på ett speciellt sätt.” – B

B beskriver också hur han har blivit fri från vissa fördomar om människor och lärt sig av människors gästvänlighet och syn på tid och arbete. Han berättar att migrationen för honom personligen har betytt väldigt mycket men att det är svårt att säga något generellt om vad migration får för konsekvenser. Han beskriver också hur han har fått en annan livssyn och ett större intresse för den övriga världen. Han nämner även att ett nytt språk är en positiv tillgång och konsekvens av att bo i ett annat land. Dessutom säger han att man får ett bredare intresse för andra platser och den övriga världen.

Även L beskriver hur hennes tankar och åsikter om människor har förändrats efter en tid i det nya landet. Hon berättar att hon från början hade fördomar om svenskar och deras relationer och levnadssätt men att dessa sedan överbevisades när hon kom i kontakt med flera olika svenska familjer genom sitt arbete:

”Men nej, de familjer som jag träffade var helt annorlunda. Även i förhållande till varandra, i förhållande till barnen, i förhållande till mig... ...Helt annorlunda!” - L

Alla informanter är överens om att det är positivt och berikande att bli flerspråkig och att genom det få insyn i en helt ny värld och därmed förstå flera världar. G beskriver det som en stor tillgång att känna till två olika kulturer, som hon får insyn i genom språket och genom att ha erfarenheter av båda.

Våra informanter uttrycker alltså att en av fördelarna med att byta land är att man får vidgade perspektiv vilket innebär att man får större förståelse och tolerans för andra människor och att man får ett större intresse för den övriga världen. Det betyder också att man kan se situationer ur andra perspektiv än de invanda och att man genom det nya språket får tillgång till andra tankesätt.

4.3.5.2 Att börja om

Alla informanterna menar att flytta till ett nytt land innebär att man tvingas börja om igen. Detta betraktas som en möjlighet att, utan att vara bunden av gamla sociala nätverk, bygga upp en ny identitet och livssituation. Man blir tvungen att koda om sig själv, att definiera om sig själv:

”För mig var det otroligt spännande att komma och lära mig. För det är också att omkoda sig själv. Det är som att komma till planeten Mars ungefär. Det är det bästa sättet att

beskriva det på. Du måste lära dig allt om språket, hur människor kommunicerar, om kroppsspråket.” - G

Att börja om betraktas också som en negativ aspekt av migrationen, en svårighet som kan vara mycket påfrestande. Allt man är och har och har gjort tidigare i livet ifrågasätts i den nya kontexten och detta kan upplevas som mycket jobbigt. Men klarar människan av processen kan det leda fram till en starkare identitet. P menar att det är positivt att få tillfälle att skapa en ny livssituation men att det samtidigt innebär att man famlar runt i ett mörkt rum där det är svårt att bygga upp allt från början och hitta sig själv i den nya situationen. Han menar att det är spännande att få börja om, men att det är problematiskt att vara i en situation där man inte riktigt hittar sig själv och sin plats. P beskriver också att det tar några år innan livet i det nya landet blir vardag, innan man slutar tänka på att man är i ett annat land, och att det tar längre tid om man inte hittar någon meningsfull sysselsättning.

4.3.5.3 Personlig förändring

L beskriver att en av följderna av att byta land är att man påverkas av miljön i landet vilket gör att man till viss del ändrar tankesätt. Hon menar att hon inte har förändrats som person men att hon har tagit delar av den nya kulturen till sig:

”Jag uppfattar så att man har tagit någonting trots att jag har min personlighet, men man tar nåt från samhället.” - L

Till exempel har hon ändrat sitt sätt att kommunicera. Hon säger att hon numera uppskattar kösystemet och tycker att det är bättre att hålla sig lugn i konflikter och ha tålamod. Hon säger också att hon har lärt sig mycket och fått nya kunskaper och också att hon i det nya landet har fått möjlighet att pröva de kunskaper som hon skaffade sig i sitt förra land. Att jämföra på detta sätt tycker hon har varit givande, stimulerande och stärkande.

G säger att hon har präglats mycket av sina erfarenheter i det nya landet och att hon har förändrats. Hon menar att hon är en helt annan människa nu än när hon migrerade för tretton år sedan. G resonerar om att hon egentligen inte kan veta hur hon hade utvecklats om hon stannat kvar i sitt ursprungsland, men att hon när hon jämför sig med sin nästan jämnåriga syster som bor kvar inser att hon har påverkats mycket av det nya samhället. G upplever att de inte längre har samma referensramar och inte kan förstå varandra och att hon känner större gemenskap med människor som lever i det nya landet. Hon menar att hon har ändrat sin syn på familjebildande och kvinnans roll, uppgift och möjligheter i livet. Hon jämför också sitt ursprungsland med det nya landet och hon konstaterar att hon som kvinna är mindre begränsad i det nya landet:

”I Brasilien kunde jag inte leva mitt liv som jag vill leva. Eftersom det är ett helt annat kontaktnät och man är beroende av varandra på ett helt annat sätt. Här är jag inte beroende av någon. Jag är fullständigt egen, och det gillar jag.” - G

G säger också att många människor är rädda för att anpassa sig i det nya landet för att de är rädda för att förlora eller gå miste om sig själva. Men hon menar att man inte kan tappa sin egen person eller personlighet. Man kan genom anpassningen bli förändrad på många sätt, men man tappar aldrig sig själv, sin person:

”Jag tror att det är många som tror att de går miste om någonting, och därför vägrar de anpassa sig. För då går de miste om sig själva. Men jag tror ändå att den du är det kan ingen ta ifrån dig. Men för att överleva måste du ta till dig vissa strategier.” - G

Hon menar att den nyanlända bör ta till sig det som är bra i det nya landet och att man, för sitt eget bästa, ska anpassa sig för att bli accepterad och dra fördelar av det. G är säker på att hon har lärt sig mycket av att vara i en annan del av världen och att hon framför allt märker det i kontakten med sina anhöriga som finns kvar i hemlandet. Hon märker att de inte längre har samma referensramar och att det är svårare för dem att förstå varandra än tidigare. Detta ser hon också som en negativ följd av migrationen, att man inte kan kommunicera lika bra med de anhöriga, eftersom de inte har gått igenom samma sak och inte kan förstå en som förut. B menar också att han under tiden han varit bosatt i andra länder har tappat mycket kontakt med sina släktingar i Sverige.

B menar också att han har förändrats som person, och att just de erfarenheter han har fått i de länder där han har bott har format honom som människa:

”För mig personligen så har det ju hänt fantastiska saker genom att jag har bytt land. Så det är helt klart att jag hade varit en annan person om jag hade stannat kvar här. Men det är ju inget generellt, det är för mig personligen.” - B

När det gäller hur man påverkas av migrationen så har P ett annat sätt att se på saken. Han uttrycker det som att det är svårt eller omöjligt att veta om man har förändrats eller inte:

”Men när du kommer över till ett annat land och efter att viss tid har passerat och du tittar tillbaka; då går det inte se om du har förändrat dig, för du ser genom ett annat fönster... När du flyttar stolen ser du inte samma sak.” - P

Han menar att man ser olika sidor av sig själv beroende på varifrån man tittar. P menar också att det uppstår en osäkerhet kring migranten i den nya miljön. Människor blir osäkra på ens identitet och plats i samhället:

”De frågar vem du är. De känner sig lite osäkra om vem du är...Är det en ny svensk? Eller en gammal engelsman?” - P

P menar att omgivningens undrande inställning leder till att migranten blir mer *introspektiv* och ifrågasätter sig själv, sin person och sina erfarenheter. L lyfter också fram ifrågasättande av tillhörighet då hon berättar att hon och hennes familj, när de är på besök i ursprungslandet, betraktas som ”svenskarna” men att de här i Sverige betraktas som ”invandrare”.

Alla informanter berättar på ett eller annat sätt om hur de har förändrats och präglats av erfarenheten att migrera och att leva i ett nytt land. Endast en av dem uttrycker att det är svårt att se på vilket sätt han har förändrats om han har gjort de. Han säger att han ser sig själv ur ett annat perspektiv nu, vilket visserligen är

en förändring i sig. De sätt som informanterna menar att de har förändrats på är bland annat att de har tagit till sig nya tankesätt och värderingar vilket har gjort att de valt att inrätta sina liv annorlunda än vad de hade gjort om de hade varit kvar i ursprungslandet. De beskriver också att de har förändrats men att det ibland är svårt att sätta fingret på vilka förändringarna är exakt. De menar också att det är svårt att säga exakt hur det hade varit om de inte hade migrerat.

4.3.5.4 Förlust av tid

Informanterna berättar också om negativa följder och upplevelser av migrationen och etableringen i det nya landet. L menar att hon på grund av att hon migrerat till Sverige har förlorat mycket tid och hon uttrycker en sorg över detta. Hon berättar att det har gått sju år då hon inte har kunnat göra de saker som hon velat göra med sitt liv, som känts meningsfulla för henne:

”Jag känner att jag har förlorat tid. Det känns som om jag i flera år av min livstid inte har gjort något nyttigt, varken här eller där.” – L

4.3.5.5 Inte komma in i samhället

Andra negativa konsekvenser av migrationen beskrivs som erfarenheter av att inte kunna komma in i det nya samhället och som P beskriver det gå runt och runt i cirklar. Han säger att det är deprimerande att han inte kan hitta anställning trots sina värdefulla utbildningar och erfarenheter.

4.3.5.6 Beroende

G beskriver den första tiden i landet som tuff. Hon hade bara en avlägsen släkting i Sverige och i allt kände hon sig beroende av sin man och hans familj. Hon ser ändå en positiv sida av det i efterhand, då beroendet kanske bidrog till hennes motivation att lära sig språket:

”Jag var beroende av dem för precis vad som helst. Och det sporrade ju mig å andra sidan att lära mig språket, vilket jag gjorde ganska snabbt” - G

4.3 5.7 Tillgångar i arbetslivet

Både G och B talar om att de till följd av att själva ha migrerat besitter tillgångar som de tror är mycket användbara i det svenska samhället med tanke på att det flyttar många människor till Sverige:

”Men om man har fått uppleva att byta land, så tror jag att det är väldigt berikande. Och sen, det hjälper ju också en att förstå hur det känns för andra att komma till Sverige.” – B

”Till exempel svenskar som pratar om invandrare. Vad vet de om det egentligen om de själva inte har varit i den rollen. Men jag vet hur det är och kan vara helt säker på vad jag pratar om. Jag tror mycket på att man ska gå i andra människors skor innan man kan ge en rättvis och bra

bedömning. Det är en jättetillgång. Och jag tycker att det är otroligt synd att man inte ser det i arbetslivet.” - G

De menar att de genom migrationen har införskaffat sig kunskaper och erfarenheter som är mycket värdefulla i till exempel socialt arbete men även i andra yrken och på andra arbetsplatser i det svenska samhället.

4.3.6 Ytterligare reflektioner av informanterna

Då vi har försökt ge informanterna utrymme att också ta upp ämnen som de tycker är relevanta oavsett vårt syfte och frågeställning ska vi här redovisa vad de valt att prata om. Det gäller främst frågor om integration och hur man bäst lyckas i ett främmande land.

Flera av informanterna poängterar att det är skillnad om man kommer till ett land frivilligt eller inte. G menar att om man migrerar frivilligt så har man ett ansvar att göra vistelsen så bra som möjligt, att kämpa för att lyckas. Hon talar även om att man som ny i ett samhälle har ett val. Väljer man att ens ursprung och erfarenheter från det andra landet är en tillgång, så blir dessa en tillgång. Hon menar att man måste vara *streetsmart* när man migrerar till ett nytt land och använda strategier för att lyckas. Hon menar att migranten måste anpassa sig till de rådande omständigheterna. Hon menar att hon inte har haft svårigheter att integrera sig, få jobb och få ett kontaktnät. Hon säger att hon inte alls känner igen sig i det som hon menar är en allmänrådande bild av invandraren:

”Jag känner inte igen mig i den stackars invandraren som bara får städjobb.” - G

L talar också om att migranten måste kämpa själv för att komma någonvart i det nya landet. Hon menar att mycket beror på om man kämpar, men även om man lyckas skapa kontakter för att få tillgång till arbete med mera.

B resonerar kring att hans upplevelse av att migrera är så positiv medan den för andra människor kan vara negativ och menar att det är ens inställning till det nya som avgör om påverkan och erfarenheterna blir positiva:

”Men om man kommer dit och vill liksom bli en del av samhället, och vill vara en positiv del. Då måste man lära sig kulturen och lära sig språket då tror jag att det blir mycket mer givande.” - B

5. ANALYS

Det lösningsfokuserade perspektivet är det huvudsakliga teoretiska perspektivet genom vilket vi försökt se vårt material. Vi har också tillämpat teorierna om social reflexivitet och kris och utveckling. I detta avsnitt kommer vi att analysera vårt material utifrån dessa teoretiska perspektiv och med hjälp av resultatet resonera kring möjligheter till lösningsfokuserat socialt arbete med migranter.

5.1 Lösningsfokuserat perspektiv på migrationserfarenheter

Då vårt resultat har visat ett flertal positiva aspekter av migration har vi blivit inspirerade till att fundera på hur detta skulle kunna bli ett användbart verktyg i socialt arbete. Enligt det lösningsfokuserade perspektivet ska socialarbetaren eller terapeuten vägleda klienten i att hitta positiva aspekter av sin livssituation och sina styrkor. Vi ser en potential i denna metod som stärker människor genom att hjälpa dem upptäcka de krafter de har i sig själva, sin omgivning och sina erfarenheter. Även om vi utgår från att migration, oavsett omständigheter eller anledning, kan vara en svår och frustrerande upplevelse som för med sig många negativa och svåra konsekvenser tycker vi att det är viktigt att komma ihåg att migranter har resurser. I vårt material har vi kunnat hitta en hel del av dessa positiva aspekter och styrkor som skulle kunna lyftas fram som resurser i lösningsfokuserat socialt arbete med människor som migrerat.

I enlighet med det lösningsfokuserade perspektivet tycker vi inte att professionella i socialt arbete ska uppmana till förträngning av de negativa aspekterna och konsekvenserna av migration. Vi tycker att det är viktigt att erkänna dessa svårigheter och synliggöra dem genom att prata om dem i alla sammanhang. Vi tycker dock att det är lika viktigt att genom att lyfta fram positiva aspekter stimulera klienten som migrerat att öka sin tilltro till de egna förmågorna. Vi tycker att vår undersökning visar att människor som migrerat kan ha utvecklat vissa resurser genom dessa erfarenheter, resurser som är användbara i socialt arbete med dessa oavsett av vilken anledning de söker hjälp. Vi tror på det socialkonstruktionistiska synsättet, att vi lever i den verklighet vi konstruerar. Väljer vi att lyfta fram våra resurser väljer vi en viss verklighet som kanske är mer fördelaktig än om vi väljer att fokusera på de negativa aspekterna. Vi tror att människors inställning påverkar deras verklighet men att det också finns situationer som är svåra att styra med sin inställning. Om till exempel en mörkhyad person söker anställning hos en arbetsgivare som diskriminerar alla mörkhyade människor kan positiv inställning troligtvis inte hjälpa den sökande att få just det jobbet. Men positiv inställning och ett medvetande om styrkor och personliga resurser kan hjälpa den sökande att hantera denna situation på ett sätt som är skonsamt för självbilden och framtidstron. Med detta resonemang menar vi att även om verkligheten ibland är krass och livet som invandrare innebär många motgångar finns ingen anledning att låta bli att lyfta fram resurser och positiva aspekter i mer eller mindre alla situationer.

5.2 Migration och social reflexivitet

Migration tycks vara en långvarig omvälvande upplevelse, oavsett skäl till migration. En av våra informanter påpekar att det tar lång tid innan vardagen i det nya landet förvandlas till vardag och man slutar tänka på att man är i ett nytt land.

Det tar lång tid, flera år, innan det börjar kännas som att den nya omgivningen är självklar och given. Vi undrar hur denna känsla påverkar ens tillvaro och ens dagliga liv. En förståelseram som vi tycker ligger nära till hands för att förklara detta finns att hitta inom tankar om social reflexivitet.

Den sociala reflexiviteten, utifrån Anthony Giddens resonemang som vi har förklarat i avsnittet ”Teoretiska utgångspunkter”, innebär att människan ständigt reflekterar över och tänker på de omständigheter under vilka hon lever sitt liv. Detta menar han är ett kännetecknande drag av tiden och samhällsandan som dagens människor lever i. Vi har försökt tillämpa dessa resonemang specifikt till migration och de erfarenheter som vanligtvis är konsekvenser av denna.

Vi är övertygade om att alla människors liv består av val, beslut och omständigheter som de reflekterar över. Precis som Giddens avsåg, tror vi att den sociala reflexiviteten är allmänt rådande. Dock vill vi utifrån materialet hävda att detta i synnerhet gäller människor som migrerat och att det är en lämplig förståelseram för dessa. Genom handlingen att byta land inför människan många förändringar, både förutsedda och oförutsedda, i sitt liv. Ibland är detta ett övervägt beslut och ibland händer det under tvång och panik, men resultatet är detsamma då människan hamnar i en livssituation som innebär att hon måste etablera sig och finna sin plats i en ny miljö, tillfälligt eller permanent. Den nya situationen innebär många tillfällen till reflektion över exempelvis om hur länge individen eller familjen ska stanna, om de har det bra där de är och om hur de ska gå tillväga för att bli en del av det nya samhället. Det handlar också om att reflektera över vilken del av samhället de vill bli del av och vilket slags liv de vill leva. Exempelvis inledde en av våra informanter, trots sin höga utbildning, en karriär i det nya landet som städare. Efterhand såg hon möjligheter att få arbeta med det hon är utbildad till och det hon egentligen vill och hon bestämde sig för att det var värt att kämpa för. Att få börja om som vuxen i en ny, främmande miljö kan innebära att människan på nytt måste ta ställning till en del frågor om hur hon ska leva sitt liv, vem hon är och vem hon kan bli. Vi tolkar det som att människan får tillfälle eller tvingas till att omskapa sig själv och hon väljer ganska medvetet om och hur detta ska ske. Hennes medvetna och fria val kan dock inskränkas och begränsas på grund av omgivningens olika krav.

Utifrån de berättelser som vi fått ta del av genom våra intervjuer tycker vi att den sociala reflexiviteten visar sig tydligt i vårt material och vill påstå att reflexivitet kan vara en betydelsefull del och konsekvens av migrationserfarenheter. Utifrån materialet är en av möjliga slutsatser att migration innebär en omstart för individen och en omdefiniering av identiteten/personen. Informanterna berättar att ett byte av land innebär ”att börja om på nytt”, ”att bli som ett barn”, ”att koda om sig själv”. Detta tyder på att migranten hamnar i en livssituation där man får tillfälle att revidera sig själv på ett medvetet eller omedvetet sätt. Att revidera sig själv anses av de flesta av våra informanter som en nödvändig anpassningsprocess och överlevnadsstrategi för att bättre passa in och fungera i den nya miljön. Vi tolkar att de dels aktivt väljer att påverkas av vissa inslag i den nya omgivningen då de anammar vissa beteendemönster som de ser i den nya miljön men som de inte sett i sin ursprungsmiljö. Dels är det möjligt att personerna påverkas av den nya miljön utan att märka det själva, utan att vara medvetna om det. Exempelvis menar en av våra informanter att hon inte har förändrats av migrationen, men under intervjuens gång upptäcker hon fler och fler aspekter av det som hon betraktar som den svenska kulturen som hon tycker att hon har anammat under

åren som gått. Samma informant berättar också om problematiken med tillhörighet, att anses vara ”svensk” i ursprungslandet och ”invandrare” i det nya landet. I detta sammanhang kan utsagan tolkas som att hon kanske har påverkats mer av den nya omgivningen än hon själv är medveten om och att andra i hennes ursprungsmiljö märker det tydligare än hon själv. Vi antar att den påverkan som sker genom omedvetna och medvetna processer existerar parallellt och kanske till och med samverkar. Om en person anammar ett visst tankesätt av ren vana eller genom tidens gång utan att själv märka att han/hon genomgått denna process blir han/hon i nästa led kanske mer benägen att fatta beslut om att aktivt låta sig påverkas av andra faktorer i den nya omgivningen. Därmed är den sociala reflexiviteten inte den enda möjliga tolkningen av migrantens förhållningssätt till sin nya omgivning, men utifrån vårt material tycker vi att det är ett utmärkande och påtagligt förhållningssätt. Det reflexiva förhållningssättet är förmodligen ett av många med hjälp av vilka migranter möter den nya omgivningen. Vi tycker att just det reflexiva förhållningssättet är intressant att lyfta fram då vi utifrån vår tolkning av materialet anser att det är det mest framträdande.

5.2.1 Möte med nya sociala koder och samhällsstrukturer

Ur vårt material framgår att migration innebär att många av livets beståndsdelar som vi vanligtvis tar för givna, exempelvis hur vi kommunicerar med andra människor och andra sociala koder, måste läras om på nytt. Exempelvis är det brukligt i vissa länder att människor hälsar på varandra genom en puss på kinden medan det i andra länder inte är vanligt förekommande. Det händer att människor refererar till dessa sociala koder som mönster som har med kultur eller etnicitet att göra. Detta vill vi undvika, då vi tror att kultur är alltför dynamiskt, abstrakt och obestämbar för att vara ett användbart begrepp. Däremot tycker vi att sociala koder är något påtagligt och verkligt och att de varierar från miljö och sammanhang. När en person byter land konfronteras han/hon med nya sociala koder. Dessa sociala koder är vanligtvis normer och regler, både uttalade och outtalade och rör sig om sådant våra informanter benämner som ”småsaker”, exempelvis bordsskick och hur människor hälsar på varandra. Dessa ”småsaker” tycks ändå vara viktiga, då de upplevs antingen kunna underlätta eller försvåra interaktionen med människorna i den nya miljön. Det anses fördelaktigt att lära sig de sociala koderna och anamma dem då det ses som en anpassning till det nya samhället. Denna anpassning anses vara en väg till framgång i den nya miljön och till att bli en del av samhällsgemenskapen.

Förutom nya sociala koder innebär ett byte av land ofta ett möte med ett nytt samhällssystem. Länder skiljer sig åt när det gäller politik, historia, lagstiftning och andra strukturer och vi utgår från att dessa strukturer skapar någon slags samhällsklimat och människosyn. Ett exempel när det gäller detta är kvinnors ställning och möjligheter. Vissa länder har strukturer som underlättar för kvinnor att ta tillvara på sina mänskliga rättigheter mer än andra länder. Detta betyder att en människa som migrerar kan möta nya synsätt i den nya omgivningen, exempelvis nya synsätt på människan eller samhället. Både när det gäller sociala koder och andra synsätt på människor och samhälle tycks det som att människor som migrerat konfronteras det nya på ett medvetet sätt. En framträdande del i informanternas reflektioner som finns i materialet är jämförande mellan ursprungssamhället och det nya samhället. Det tycks som att de alla förhåller sig distanserat till båda och tenderar att granska båda kritiskt. Ursprungslandet ger perspektiv på det nya landet och det nya landet ger perspektiv på ursprungslandet.

Genom att jämföra kan de besluta sig för vilka sociala koder och tankesätt de vill anamma från den nya omgivningen och vilka de vill behålla från den förra. En av våra informanter menar att hon plockar det bästa från båda, vilket visar på ett distanserat, medvetet och selektivt förhållningssätt till invanda beteendemönster. Vi tror dock att det också finns situationer där människan mer eller mindre tvingas att anamma något från den nya omgivningen då vi lever i ett samhälle som inte alltid är tillåtande när det gäller nya inslag. Exempelvis kan en kvinna som bär slöja känna sig tvingad att ta av denna för att få ett jobb som hon är intresserad av. Det finns forskning som beskriver migranten som en kulturellt desorienterad person och den kulturella desorienteringen påstås vara permanent (se ”1.3 Kunskapsläge”). Detta resonemang tyder på en vilshenhet som vi inte tycker oss se i våra informanternas beskrivningar. Tvärtom tycks de navigera i de olika kulturlandskapen som de befinner sig i på ett medvetet och avsiktligt sätt.

5.2.2 Social reflexivitet och lösningsfokuserat socialt arbete

Den sociala reflexiviteten som förhållningssätt till migrationserfarenheter kan betraktas genom det lösningsfokuserade perspektivet och lyftas fram som en resurs eller en specifik kompetens. Som det framgår av vårt resultat tar det lång tid innan tillvaron i den nya miljön förvandlas till vardag. Detta kan ses som en tråkig aspekt om man tolkar den som att individen lever på helspänn under flera års tid. Men det är också möjligt att hitta positiva aspekter i detta, att individen befinner sig i ett slags vaket observationstillstånd, eller med hög grad av medvetande. Vi ser något positivt i att ens tillvaro inte är vardag, då det kan innebära att man ser på sin omgivning och sig själv med utforskande kritiska ögon istället för med slöa, vana ögon. Vi tänker oss att detta kan vara ansträngande och påfrestande, men också spännande och givande.

Att hamna i en livssituation som innebär en omstart och omdefiniering av personen och möta denna situation på ett reflexivt sätt kan innebära många styrkor. Vi tolkar det som att individen får tillfälle att välja ett nytt liv och att se sig själv genom nya perspektiv. Vi vill inte förhärliga denna situation eftersom det sällan innebär att individen verkligen får välja. Ofta tvingas man in i ett arbete som man inte själv skulle ha valt, eller till arbetslöshet. De nya perspektiven som migranten ser sig själv genom kan också vara stigmatiserande perspektiv som tillskriver migranten en negativ identitet. Men att vara utsatt för liknande förtryck och orättvisor kan också generera positiva resurser. Alla människor har strategier för att hantera dessa och genom att lyfta fram dessa strategier kan man stärka individerna i kampen mot förtryck och orättvisor. På så sätt kan man främja en positiv självbild som innebär att individen är en aktör och en kämpe i samhället och inte bara ett offer. Även människor som upplever att deras möjligheter att välja en omstart och ett nytt liv inte är begränsade kan känna sig frustrerade över att behöva börja om på nytt. Som vår empiri visar ses denna möjlighet både som fördel och nackdel. Om vi enligt det lösningsfokuserade perspektivet ska lyfta fram fördelarna kan vi börja med att konstatera att den sociala reflexiviteten gör att individen har värdefulla redskap till att börja om. Det kritiska tänkandet som den sociala reflexiviteten innebär är något som kan lyftas fram som resurs eller fördel i en situation där man måste börja om.

Att ha förmåga att lära sig nya sociala koder kan vara en resurs som kan vara nyttig under hela livet. Det är ett stort steg att lära sig se och anpassa sig till de nya sociala koderna som ett byte av land kan tvinga en människa till och vi tror att

individen som migrerar får mycket träning på det. Detta gör det lättare att i fortsättningen integreras i alla slags sammanhang, på nya arbetsplatser, i nya umgängeskretsar och så vidare. Man blir som en slags kameleont, vilket kan vara en resurs. Det innebär en flexibilitet och en anpassningsförmåga som kan vara nyttig i alla sociala situationer.

Att konfronteras med nya synsätt på människor och samhälle och låta sig påverkas av dessa innebär också en flexibilitet som kan lyftas fram som en resurs då individen visar sig beredd att pröva sina sanningar istället för att blint hävda dem. Även om individen inte anammar dessa nya synsätt blir han/hon medveten om att det finns flera sanningar och därmed blir individens förståelsehorisont vidgad.

5.3 Migration som en utvecklande erfarenhet

Att migrera innebär att människan utsätts för och utsätter sig själv för många omprövningar. Att hamna i situationer där man inte förstår omgivningen och inte kan göra sig förstådd, situationer som beskrivs som frustrerande, begränsande och svåra, kan beskrivas i krisermer. Som bekant utifrån Cullbergs teori om kris och utveckling innebär varje kris möjlighet till utveckling eller risk för stagnation. Individen kan, beroende på hur han/hon hanterar krisen, antingen utvecklas och stärkas eller hämmas till följd av krisen. Vi tror att både faktorer som finns i personen och faktorer som finns i miljön påverkar hur en person hanterar en kris, men vi ska inte närmare gå in i denna diskussion. Då vi har valt att tillämpa ett utvecklingsperspektiv på vårt material kommer vi i det följande att resonera kring hur erfarenheter av migration kan leda till att individen utvecklas som person.

Våra informanter menar att de genom att migrera har skaffat erfarenheter och kunskaper som de inte hade kunnat skaffa sig om de inte hade migrerat. De berättar att de tycker att de förvärvat positiva erfarenheter och tillgångar och att de har påverkats i en riktning som de uppskattar. Detta tolkar vi som att de tycker att de har utvecklats som personer genom de erfarenheter som migrationen har medfört. Informanterna menar att de har utvecklats dels genom att ta del av inslag i det nya samhället och dels genom att vara med om processer som finns i själva migrationen. Informanterna har i vissa fall konfronterats med andra värderingar och synsätt än de varit vana vid och omvärderat exempelvis synen på kvinnan i samhället. En av våra informanter menar att kvinnornas möjligheter och handlingsutrymme är bredare i det nya landet än i ursprungslandet och att detta har påverkat och förändrat hennes synsätt på kvinnor i allmänhet och henne själv och hennes egna möjligheter och val. En av informanterna uttrycker även att hela hans människosyn har förändrats. Informanterna menar också att migration leder till ett distanserat förhållningssätt till det som finns i ursprungslandet och den man var, rollen eller rollerna som man hade i sitt förra sammanhang.

Vi tolkar det som att våra informanter menar att trots de svårigheter och motgångar som migrationen har medfört, och den sorg som det utgör att ha förlorat sitt ursprungsland och kontakten med släktingar med mera, har de förändrats och utvecklats i en positiv riktning. De har blivit berikade med erfarenheter som kan ses som resurser både för dem personligen men också i ett samhällsperspektiv. Kanske har de genom migrationen utvecklats till personlighetstypen "The marginal man" (Eitinger, 1981), någon som förhåller sig kritiskt till sin värld, inte har så mycket fördomar och inte tar sanningar för givna. De kanske har blivit kosmopoliter. Vi tolkar deras svar som att de ser en positiv

utveckling i sina liv och att de som personer med sina erfarenheter har något bra att komma med och något viktigt att bidra med till samhället. Men vi ifrågasätter även i hur stor grad just migrationen har bidragit till denna positiva bild av förändringen och den personliga utvecklingen. För kanske skulle ingen människa sitta i en intervju och säga att man under en viss period av sitt liv har utvecklats negativt och att ens erfarenheter gör att man är en sämre människa idag. Med undantag av personer som kanske har levt under rent skadliga förhållanden såsom till exempel drogberoende eller annat. Men vi tror ändå att det finns trovärdighet i informanternas reflektioner eftersom de kan peka på konkreta saker som de ser som följer av migrationen vilka har genererat goda tillgångar och resurser.

5.3.1 Att ifrågasätta sig själv leder till personlig utveckling

Just själva situationen där man måste ifrågasätta och blir ifrågasatt av andra angående vem man är och vad man har gjort i sitt liv, leder till att man reflekterar och får distans vilket i sig tycks vara utvecklande. En av våra informanter uttrycker detta tydligt då han berättar att människor känner sig osäkra i hans närhet eftersom de inte vet riktigt vem han är. De frågar om han är en ny svensk, eller en gammal engelsman, som han uttrycker det, och vad han gör och har gjort i sitt liv. Att vara nykomling innebär att människor runtomkring är nyfikna på vem man är och ställer frågor som människor i ens tidigare hemmiljö inte har gjort då de har vetat vem man är. Man har haft sin roll och sin plats och i den nya miljön måste man skapa sig detta på nytt. Informanten menar att detta gör att han själv börjar ifrågasätta sig själv och blir som han säger introspektiv. Han ser alltså inåt och börjar utvärdera och reflektera. Det är just denna process som gör att man som person börjar utveckla eller modifiera ett perspektiv på människan, världen och sig själv.

5.3.2 Mötet med ett annat samhälle ger nya perspektiv

Informanterna uttrycker även att det är lärorikt att få se och lära känna ett nytt samhällssystem och ett annat sätt att kommunicera och umgås människor emellan. Även detta vidgar ens perspektiv och gör att man kan ifrågasätta hur saker fungerar i ens ursprungsland och övriga världen. Kanske kommer man fram till att man föredrar hur det fungerade där, eller tvärtom, men man har hur som helst utvecklat en distans och ett reflexivt tänkande som kan ses som en resurs även i andra sammanhang. Vi ser i intervjuerna att flera av informanterna hela tiden jämför de olika länder som de har levt i. De talar om nackdelar och fördelar med olika system och tankesätt men även om de inte föredrar det ena framför det andra så går de ändå tillbaka och jämför flera gånger. Detta jämförande tror vi kan leda till ökad förståelse och kunskap för samhällskontexten. Vi tror att det finns fördelar med att migranter jämför det svenska samhället med ursprungssamhället då de kan se det svenska samhället med andra ögon än de som har socialiserats in i det sedan barnsben. Speciellt en av våra informanter berättar mycket om sitt ursprungsland. Hon säger också att hon medvetet har sökt information i Sverige om sitt land för att byta perspektiv och se om de uppfattningar och åsikter hon har är bildade utifrån riktiga uppgifter eller möjligtvis censurerade eller tillrättalagda. Hon berättar också hur hon har sökt information och kunskap om ämnen som politik och filosofi, sådant som hon har läst på universitet i sitt ursprungsland. Detta för att få andra vinklar och perspektiv och pröva sina egna åsikter. Även om inte alla personer gör detta lika medvetet så är vi övertygade om att det finns ett mått av reflektion hos alla människor till följd av det samhälle som vi lever i och

att detta utvecklas ännu mer när vi byter sammanhang. Det blir särskilt märkbart när vi migrerar mellan länder, men det händer även när vi flyttar från stad till landsbygd eller tvärtom, eller rör oss mellan olika samhällsskikt och liknande.

5.3.3 Hur migrationserfarenheter berikar individen

När informanterna har fått frågan hur det har påverkat dem att migrera så har de flesta sagt att de har blivit berikade genom upplevelsen. Detta har i stort sett varit genomgående och det tolkar vi som att de upplever det positivt att erfarenheterna har förändrat och utvecklat dem i någon mån. Det är bara en av informanterna som inte uttrycker att han har blivit berikad av erfarenheten. Han är över huvud taget mer negativ till sin egen situation och till vad migration gör med människor, framför allt i Sverige. Han jämför hur det är att komma hit med hur det är att migrera till andra länder och kritiserar att man här ställs under hårda krav att anpassa sig. Han menar att han inte alls skulle må bra av att bete sig som en svensk, eller bli svensk, som han uttrycker det. Utan att han måste tillåtas få vara den engelsman han är, men bosatt i Sverige. Att tvingas att lära sig ett språk eller ändra sina levnadsvanor gör bara att man mår sämre, menar han. Vi har frågat oss varför just denna informant inte talar om utveckling och positiv förändring och liknande och undrar om det har att göra med att han är den som har varit minst tid i det nya landet, bara tre år. Han har inte heller lyckats att hitta sin plats i samhället ännu, han har exempelvis inte fått något arbete. Kan det vara så att han efter flera år i Sverige kommer att svara annorlunda på liknande frågor och även han vara mer positiv till erfarenheten och beskriva hur han har berikats av det, som övriga informanter gör? Detta kan vi förstås inte förutsätta utan vi måste utgå från vad han faktiskt säger till oss i dagsläget.

När informanterna har sagt att de blivit berikade till följd av migrationen så har vi frågat dem på vilket sätt det har berikat dem mer konkret. Då har en del av informanterna haft svårigheter för att uttrycka detta i ord men de har efterhand resonerat kring resurser och tillgångar som vidgade perspektiv och större förståelse för människan, världen och sammanhangen. De har utvecklat synsätt som de tidigare inte hade vilket gör att de har fått större förståelse för andra. En av våra informanter berättar att han hade fördomar om muslimer innan han bosatte sig i det nya landet men hur han där blev förändrad och fick en annan bild genom att han umgicks med personer som var muslimer och som arbetade i moskéer med mera. Man kan förstå att en sådan upplevelse inte bara förändrar personens bild av just den kategori människor som han hade fördomar om, utan även om andra människor. Kanske kommer han i fortsättningen att vara mer försiktig med att döma människor utifrån religion och även ursprung eller kön och andra kategorier som vi ofta använder för att dela in människor. Att upptäcka att man har fel och att verkligheten är annorlunda än man från början trodde gör förmodligen att man är mer öppen för att lära känna fler sidor av andra människor och samhällen.

Ytterligare en informant berättar om hur hon blev överbevisad om sin förståelse och bild av den svenska familjen och svenska relationsmönster. Hon hade bildat sig en viss uppfattning om svenska familjer och när hon väl lärde känna flera olika familjer, så ändrade hon inställning. Detta måste ses som något utvecklande i sig att upptäcka något som man tidigare inte visste, och se att saker och ting inte alltid är vad de från början verkar vara. Det visar att ju mer man utforskar och lär känna av världen och av olika kulturer, samhällen och människor desto större förståelse och tolerans utvecklar man.

Något så konkret som språkkunskaper har lyfts fram som berikande och personliga resurser. Just språket har även uttryckts som en del, eller ett hjälpmedel till att få insyn och förståelse för kultur, människa och samhälle vilket ger vidgade perspektiv. En annan resurs som vi utläser från informanternas utsagor är att de har införskaffat sig mer information och faktakunskaper om saker och ting i samhället. En informant ger ett exempel där hon visar att hennes kunskaper om olika samhällen hjälper henne att förstå mer än de som bara har kunskap utifrån att bo i ett enda land. Hon berättar om någon som skulle förklara vad Capoeira (en brasiliansk kampsport sprungen ur slaveriet) är. Personen i fråga berättade då om sparkar och liknande, på ett ganska ytligt sätt. Medan vår informant genom att förstå hela kulturen, det rasistiska och diskriminerande förtrycket som går långt tillbaka i historien men fortfarande inverkar på landet, förstår hur och varför Capoeiran kom till. Och hon säger att hon på samma sätt kommer att ha en helt annan förståelse för Sverige och svenska traditioner och uttryckssätt när hon är i Brasilien och kanske hör någon tala om Sverige. Då kan hon förklara till exempel varför man dansar runt en midsommarstång och annat. Och utan språket så kommer man inte riktigt att kunna ta del av kultur och tradition. Genom språket kan man nå själva själen i kulturen och folket. Detta har vi däremot inte tid och plats att gå in på djupare, men det finns kunskaper om detta inom bland annat språkforskningen.

I materialet från intervjuerna framgår även att flera av informanterna menar att de har erfarenheter som gör att de skulle vara mer lämpade inom vissa yrken eller arbetsområden än andra på grund av att de har migrerat. De säger att de genom sina erfarenheter har större förståelse för andra som är i liknande situation som de är eller har varit i. Detta tyder på att migrationen innebär värdefulla erfarenheter som betraktas som resurser för de som migrerat.

5.3.4 Utveckling och lösningsfokuserat socialt arbete

Vi tror att den lösningsfokuserade modellen kan vara användbar i socialt arbete med migranter. Genom att uppmuntra migranter till att se de resurser som kan vara aspekter av migrationserfarenheter kan socialarbetaren stärka dem i den pågående processen. Visst är det viktigt att tala om den sorg man går igenom och de förluster som är resultat av migrationen, men ännu viktigare att man går vidare och ser vilka positiva resultat erfarenheterna kan få, så att individen själv får upp ögonen för dessa. Utan att förneka krisen kan den professionella socialarbetaren hjälpa individen att lyfta fram de tecken på möjlighet till utveckling som eventuellt finns i situationen. Utgångspunkten i lösningsfokuserat arbete är, som vi nämnt tidigare, att det i alla situationer finns resurser.

Att våra informanter har beskrivit hur de har förändrats och utvecklas genom migrationen visar tydligt att det finns positiva saker att lyfta upp när det gäller migration. Detta inspirerar till att arbeta lösningsfokuserat med migranter men även med andra som går igenom omvälvande upplevelser i livet. Migranten möter nya tankestrukturer, nya sätt att kommunicera och att leva sina liv på. Detta kan ibland kännas skrämmande och hotande. Men då skulle man kunna vägleda migranten till att se att det finns möjligheter att lära sig och ta till sig det nya och göra det till resurser och tillgångar. Detta innebär inte att migrantens egen person kommer att gå förlorad eller att hon sviker sig själv eller något liknande. Det betyder att hon genom att lära sig det nya och använda det på ett sätt som gynnar

hennes själv eller andra i hennes omgivning blir en tillgång. Ofta gör migranten detta på egen hand, delvis medveten och omedvetet. Men en del av de personer som har migrerat söker sig till socialtjänst, sjukvård eller andra för att få vägledning och hjälp i olika situationer. Och då kan det vara mycket positivt att med hjälp av det lösningsfokuserade tankesättet visa personen att det finns mycket positiva saker att ta till sig som kommer ur erfarenheten att ha migrerat.

Våra informanter har beskrivit hur migrationen har lett till att de har ifrågasatt sin identitet med mera. Både omgivningens nyfikenhet eller skepsis i förhållande till individen men också att mycket runtomkring är annorlunda leder till att individen måste ompröva och ifrågasätta sig själv. Detta kan förstås vara mycket svårt men också givande vilket informanterna beskriver för oss. I lösningsfokuserat socialt arbete kan man då hjälpa individen att se på de positiva aspekterna i detta och framhålla vilka tillgångar det finns med denna process. Personen har i detta läge ett bra tillfälle att skapa något nytt. Att börja om från början som informanterna kallar det kan då bli något positivt där man medvetet försöker bygga upp ett socialt nät och liknande. Det finns självklart många svårigheter med detta och det är inget som görs över en natt, men man kan åtminstone hjälpa individen att se de positiva aspekterna och möjligheterna, så att hon inte fastnar i det tunga och jobbiga. Man kan uppmuntra personen till att jämföra det gamla landet med det nya på alla möjliga plan. Detta kan användas till att hjälpa personen att bli kritisk både till det gamla och det nya, och lära sig att plocka det som är bra från de båda samhällssystemen. Individen kan då bli en kosmopolit, ”a marginal man” som Eitinger kallar det. En som förhåller sig kritisk till det han hör och ser och inte tar allt för sanning. Om man i det lösningsfokuserade arbetet kan leda individen in i ett kritiskt förhållningssätt kan detta leda till en större förståelse både för sin gamla och nya situation. Då kan individen själv välja det hon anser vara bra, och på så sätt trivas bättre i sin nya situation, i det nya landet. Detta blir med tiden inte bara en positiv tillgång för individen själv utan kan även användas både i yrkeslivet och i andra sammanhang.

5.4 Migration och kris

Som vi skrivit i de inledande avsnitten av vår studie beskrivs erfarenheter av migration i aktuell forskning i termer av kris. Laddade med denna förståelse blev vi överraskade över att ingen av våra informanter beskrev kriser när de pratade om sina migrationserfarenheter eller sin etablering i det nya landet. Vi valde medvetet att be dem lyfta fram både negativa och positiva aspekter av deras erfarenheter just för att inte leda in deras svar i en viss riktning. Informanterna beskriver svårigheter och tråkigheter, som exempelvis att vara beroende av andra på grund av bristande språkkunskaper, svårigheter att hitta meningsfull sysselsättning, depression och förlust av nära relationer men inga psykologiska kriser. Deras berättelser är inriktade på utveckling och hur de utvecklats i en för dem fördelaktig riktning. Visserligen beskriver de samma processer som forskningen benämner som psykologiska kriser, exempelvis hävdar många av våra informanter att de genom att migrera har hamnat i en livssituation där de måste koda om sig själva, omformulera sin identitet och återuppfinna sig själva genom att hitta sin plats i det nya samhället. Dock använder de aldrig orden ”psykologisk kris” eller ”kris” eller beskriver dessa erfarenheter i andra negativa termer. Det finns flera möjliga förklaringar till detta. Intervjusituationerna som vi skapade kanske inte gav utrymme till att prata om ”psykologiska kriser”, våra informanter kanske inte ville vara så personliga. De kanske ville framställa en positiv bild av

sig själva eller den sociala grupp som de tycker att de representerar genom att delta i vår undersökning och därför undvek negativa begrepp för att beskriva sina erfarenheter med. Det är möjligt att "psykologisk kris" inte används av människor i allmänhet för att beskriva erfarenheter som för dem är vardagliga och hanterbara, även om dessa innebär prövningar. Kanske är "kris" något som enbart används när det gäller "traumatisk kris", någonting mer allvarligt. En annan förklaring kan vara att forskningen som vi tagit del av till stor del bygger på klienter och patienter inom vården, men vi vet ändå inte om våra informanter någon gång har sökt hjälp för något, så vi kan inte avväga om denna förklaring kan vara relevant. Det vore närmast oetiskt att hävda att dessa människor genomgår en psykologisk kris, fast de är omedvetna om det. I så fall blir "psykologisk kris" när det gäller migrationserfarenheter en förståelseram konstruerad av forskare för forskare. Utan att vara förankrad i de människors upplevelser som den syftar till att förklara blir begreppet oanvändbart i socialt arbete eller för att skapa förståelse för dessa människors erfarenheter.

5.5 Vilka faktorer kan ha påverkat resultatet?

Som det hittills framgått av vår empiri och analys är ett dominerande mönster i vårt material att de tillfrågade ser migrationserfarenheterna som utvecklande och positiva. De har en positiv inställning till att de migrerat och till hur migrationen har påverkat dem. En av våra informanter är dock mindre positiv än de övriga. Som vi skrivit i avsnittet "1.3 Kunskapsläge" visar tidigare forskning på att en dimension av migration är sorg över förluster av exempelvis det sociala nätverket och den sociala identiteten. Våra informanter nämner dessa förluster som nackdelar men också som fördelar, då de i förlusterna tycks se chanser att börja om. Vi har funderat över hur det kommer sig att resultatet tycks vara ganska så enhetligt och ska nedan resonera kring de faktorer och omständigheter som kan ha påverkat resultatet i en viss riktning.

Vi har försökt undvika metodologiska faktorer som skulle ha kunnat påverka informanternas svar i en positiv riktning. Vi har medvetet uppmanat informanterna att lyfta fram både positiva och negativa aspekter av migrationen och dess konsekvenser och vi är övertygade om att vi har lyckats förhålla oss neutrala under intervjusituationerna och inte uppmanat informanterna till vissa svar. När det gäller uttolkningen och analysen av materialet har vi genom att för varandra tydliggöra vilka resultat vi velat se och varit inställda på att se försökt undvika selektiv perception. Vi tror att alla forskare på något plan styrs av en önskan att bekräfta sin förförståelse och vi har genom att resonera kring detta och göra detta synligt tvingat oss att leta efter och se andra sidor av materialet än de som bekräftar vår förförståelse. Vi tror att vi på detta vis har lyckats få en nyanserad och rättvis tolkning av vad våra informanter berättat för oss.

Möjligtvis bestämmer urvalet vilket resultat undersökningen genererar och det är möjligt att intervjuer med personer som befinner sig i en annan livssituation, exempelvis långvarig arbetslöshet, hade gett oss andra resultat. Den enda informanten som hade svårigheter att etablera sig i samhället när det gäller arbete uttrycker en något mindre positiv inställning. Detta rör sig dock inte om att han har mindre positiv inställning till sina erfarenheter av migration eller hur migrationen har påverkat honom. Informanten väljer att prata om nackdelar med det nya samhället istället för erfarenheter av migration. Detta gör han till följd av att utrymme till detta finns i och med den öppna intervjuformen. Han är också den

som har tillbringat kortast tid i det nya landet, vilket också kan vara en möjlig förklaring till att han inte tycker att han har etablerat sig ännu. En metodologisk förklaring till det positiva resultatet kan vara att det i intervjusituationen inte funnits känslomässigt utrymme till att lyfta fram negativa eller svåra upplevelser. Det kanske krävs ett större förtroende än det vi lyckades erhålla och en närmare relation för att människor ska berätta om negativa upplevelser. Dessa är kanske mer utlämnande än positiva. Alla informanterna har nackdelar och tråkiga konsekvenser av migrationen att berätta om, men de uppehåller sig inte länge kring dem. Detta får oss att tro att dessa inte är så viktiga i hela berättelsen om migrationen och dess påverkan på människan. Att informanterna tycker att det finns viktigare aspekter att framföra sina funderingar kring och uppehålla sig vid.

Det gemensamma för de flesta av informanterna är att de har en positiv inställning till sina migrationserfarenheter och utifrån deras berättelser tycker vi att de verkar ha en positiv inställning till livet i allmänhet. De berättar om att de är medvetna om att människans inställning bestämmer hur det verkliga livet blir och agerar därefter. Exempelvis menar G att man blir diskriminerad om man förväntar sig det, men att man inte blir det om man går in i situationer med en annan inställning. Hon menar att hon kan låtsas att hon inte är medveten om att hon är invandrare och att hon på så vis får andra människor som hon möter att glömma att hon är det. Detta är hennes strategi för att bli accepterad och komma in i olika gemenskaper, få olika jobb och så vidare och hon tycker att denna strategi fungerar utmärkt. B säger att en vistelse i ett annat land blir mycket mer givande om man anstränger sig för att bli en del av det nya istället för att hålla sig på sin kant, han menar att man måste gå in för det helhjärtat. L berättar om sin långa period som asylsökande, vilken hon också såg som en möjlighet som skulle utnyttjas. Hon menar att hon ville lära sig svenska även om familjen fick avslag på sin asylansökan. Åren i väntan skulle inte bli bortslösad tid och någon gång i framtiden skulle hon kanske få nytta av sina språkkunskaper var hon än befann sig. Dessa exempel tycker vi visar deras positiva och "här kommer jag"-inställning till migrationen och det är kanske denna som avgör hur de uppfattar att de påverkats av denna. Det tycks som att våra informanter verkligen har ansträngt sig för att etablera sig i det nya samhället. De menar att man måste kämpa för att lyckas och att kampen lönar sig. De har en positiv inställning till sina möjligheter i det nya landet och de tycker att det har gått bra för dem. Kan detta vara orsaken till att de också har en positiv inställning till sina migrationserfarenheter och att de tycker att de har utvecklats genom dessa? De kanske är människor som är benägna att se det positiva i allt och dra utvecklande lärdomar av alla erfarenheter. Det kanske också är graden av lycka i den nya miljön som avgör hur man ser på sina migrationserfarenheter, som viss forskning hävdar (se t ex Eyrumlu, 1997). Om man har lyckats bra i det nya samhället kan man kanske lättare se på de erfarenheter som är kopplade till migrationen som positiva och utvecklande. Om man känner att man har misslyckats i det nya samhället och att man mest har förlorat resurser i och med migrationen kan det kanske bli svårare att se på sina migrationserfarenheter som utvecklande, i stället betraktas de kanske som hämmande. Detta vet vi dock inte, då personer som känt att de har misslyckats i det nya samhället inte har ingått i vår undersökning.

Möjligtvis beror det på slumpen att vi har fått tag på informanter som ser sina migrationserfarenheter som utvecklande. Eller så är det just de personer med ett positivt synsätt på sina erfarenheter som är intresserade av att bidra med dessa. Kanske har de en agenda, ett syfte att med sin berättelse påverka den kunskap som

produceras vid högskolan. Den politiska och folkliga diskussionen om invandrare i det svenska samhället är laddad och intensiv och vi finner vårt resultat intressant att koppla till denna genom att diskutera hur den kan ha påverkat resultatet och vilka samband som kan finnas däremellan. Vi tycker inte att det är rimligt att konstruera invandrare som en social grupp, något som media och forskning dagligen gör. Det finns många anledningar till detta, vi ska inte diskutera det ingående, men vi vill lyfta fram vår huvudandledning som är att människor som migrerar till Sverige inte har tillräckligt mycket gemensamt för att utgöra en grupp. Därmed kan vi inte heller se våra informanter som representanter för denna grupp som vi inte vill erkänna. Men detta betyder inte att vi vet något om hur de själva ser på saken. Det är möjligt att de själva ser sig som representanter för gruppen eller genom att delta i undersökningen gör sig till representanter för gruppen. Deras motivation till att ställa upp som informanter är kanske att de ser en chans att göra sin röst hörd i debatten. De har ett intresse att, förutom att framställa sig själva i positiv dager, också framställa en grupp människor i positiv dager. Vi menar inte att de manipulerar oss eller undersökningen till ett resultat utan att de lyfter fram positiva aspekter och ignorerar negativa för att de har ett syfte med det, de ser en politisk relevans i det. Världen är mångfacetterad, motsägelsefull och komplex, vi väljer ständigt vilka aspekter vi ska lyfta fram. Det är kanske debatten om misslyckad integration av invandrare och bilden av invandrare som bovar eller offer som lockar fram viljan hos våra informanter att förmedla en positiv bild som en motbild till den rådande negativa. Vi vet att debatten i alla fall lockar fram den viljan hos oss.

6. SAMMANFATTNING

Vårt syfte med denna undersökning har varit att lyfta fram några personers egna erfarenheter av migration mellan olika länder för att diskutera vad migration kan innebära för dessa människor och hur de upplever att dessa erfarenheter har påverkat dem. Vi har varit intresserade av deras egna upplevelser, uppfattningar och resonemang kring erfarenheter av migration. Vi har velat uppmärksamma både positiva och negativa aspekter av migrationen med ett perspektiv på personlig utveckling och förändring. Vi har velat ta reda på om migranter reflekterar över vad migrationen har fått för betydelse i deras liv och genom detta undersöka om migration kan leda till personlig utveckling och i så fall på vilket sätt.

Det insamlade materialet visar på både positiva och negativa följder av migration. Informanterna reflekterar över sina erfarenheter och talar om hur migrationen har varit del i hur de har förändrats genom åren. De talar om förändring på ett praktiskt och ytligt plan, men även på ett djupare. De förklarar vilka tillgångar och resurser de har erhållit genom migrationen och på vilket sätt de kan få användning av dem i vardagen och i arbetslivet. Resultatet visar att de tillfrågade har en positiv inställning till sina migrationserfarenheter då de tycker att de genom dessa har utvecklats som personer och fått olika tillgångar. De menar att deras vyer har vidgats och att de fått en annan förståelse för människor och samhället. De har blivit inspirerade av den nya omgivningen till att ändra sin människosyn. De känner att de har blivit berikade av att lära sig ett nytt språk. En viktig aspekt av migrationen som resultatet visar är att migranten får möjlighet eller tvingas till att börja om. Detta betraktas som både positivt och negativt då det är en chans att skapa sitt liv på nytt under nya omständigheter men också att förlora det man hittills har byggt upp. De menar att migrationen innebär att deras identitet och tillhörighet ifrågasätts både utifrån och inifrån, de får definiera om sig själva. Nackdelar med migration visar sig vara förlust av tid då man börjar om och svårigheter som finns i att etablera sig i det nya samhället.

Vår analys har visat att migrationserfarenheter kan leda till personlig utveckling då de tillfrågade tycker att de har utvecklats och berikats som personer genom att migrera. De förhåller sig kritiskt och medvetet till sina migrationserfarenheter och till sin etablering i det nya samhället vilket vi menar betyder att social reflexivitet är ett framträdande förhållningssätt till migrationserfarenheter. De positiva aspekter av migrationserfarenheter som lyfts fram i vår undersökning kan med fördel användas i lösningsfokuserat socialt arbete med migranter.

7. AVSLUTANDE DISKUSSION

Vi blev smått överraskade av den övervägande positiva inställningen som våra informanter uppvisar till sina migrationserfarenheter och till sina möjligheter i det nya samhället. Även om detta inte så tydligt kommer fram i vårt material tror vi att migration också innebär många negativa aspekter. Personligen har vi ibland svårt att väga de positiva aspekterna mot de negativa och ibland tycker vi att de positiva konsekvenserna av migrationen inte uppväger de negativa eller tvärtom. Personligen upplever vi att vi förhåller oss till våra migrationserfarenheter på ett relativt, skiftande sätt och då vi intervjuade våra informanter bara vid ett tillfälle vet vi inte om detsamma gäller för dem. Vi kan dock inte tolka våra informanter utifrån oss själva rakt av, vi har bara deras svar att förhålla oss till. Dessa funderingar väcker frågor för vidare studier, exempelvis studier som följer personer under längre tid för att undersöka om och hur inställningen till migrationserfarenheterna varierar över tid.

Vi ser något värdefullt och inspirerande i att lyfta fram de positiva aspekterna, som våra informanter har gjort. Det tyder på en strävan framåt och en strävan vidare och det inger oss hopp om människans förmåga att bemästra olika situationer. Om vi försöker tänka oss in i några av situationerna som våra informanter varit i, exempelvis att vara tvungna att börja om och bygga upp ett nytt socialt nätverk från grunden, tänker vi att det måste vara svårt. Bara själva beslutet att flytta till ett annat land, hur gärna man än vill detta, måste vara smärtsamt att fatta. När historien berättas i efterhand är det ändå de positiva aspekterna som lyfts fram som de viktiga. Detta tyder på människans förmåga att dra lärdomar och utvecklas. Ett annat intressant ämne för en vidare studie vore att försöka ta reda på vad det är som gör att människor lyckas se dessa erfarenheter som utvecklande. Vi tror att det finns människor som upplever att migrationen fungerat hämmande och vi undrar vad det är som avgör om människan upplever erfarenheterna som utvecklande respektive hämmande.

Vi upplever att informanterna som personer med sina erfarenheter har något bra att komma med och något viktigt att bidra med i samhället. Vi skulle vilja se mer i arbetslivet och andra sammanhang av att människor verkligen får använda sig av detta och att det värdesätts. Vi tror att migranternas erfarenheter genererar tillgångar och att dessa skulle kunna komma till nytta i många sammanhang. Vi ser det som något mycket positivt att ta till vara på migranternas erfarenheter i arbetslivet och samhället i övrigt och menar att det kan bidra till tolerans och förståelse i samhället vilket i sin tur kan motverka rasism och diskriminering med mera. Vi menar att det skulle vara rent dumdrigt att inte ta till vara på de tillgångar och kunskaper som migranterna har och använda det till något bra och värdefullt i samhället. Speciellt inom skola, barnomsorg, socialt arbete och hälso- och sjukvård är allt detta som migranterna uttrycker som tillgångar som de har berikats med i och med migrationen värdefulla. De rent praktiska tillgångarna som språkkunskaper och kunskaper om vad till exempel en nyanländ invandrare behöver göra rent praktiskt den första tiden är användbara och viktiga. Men främst borde man ta tillvara på de förhållningssätt till olikheter, tankestrukturer och människovärde som migrationen och dess bidrag till personutveckling verkar leda till.

Även inom socialt arbete är det viktigt att ta till sig av dessa kunskaper om att migranter har värdefulla erfarenheter och tillgångar. Om bilden av invandraren förändras från att fokusera på brister och svårigheter till att se på styrkor och

tillgångar, så kan detta bidra till en mer rättvis bild. Istället för kulturkompetens vill vi se en genuin nyfikenhet på vem individen är och vad han/hon har varit med om. Bemötande är en mycket viktig del i socialt arbete och den professionella socialarbetaren måste vara medveten om hur han/hon bemöter sina klienter. Man kan även hjälpa klienter på ett bättre sätt om man är mer medveten om vad migration kan göra med en människa, både de positiva och de negativa aspekterna. Det handlar om att kunna förstå människan som är i behov av hjälp och inge henne förtroende för att man kan hjälpa henne. Om man kopplar lösningsfokuserat perspektiv till socialt arbete med migranter, som vi har beskrivit tidigare, kan det hjälpa migranter att på ett bättre sätt ta till vara på de tillgångar och resurser som migrationen kan vara med och generera.

En av våra informanter har uppmärksammat oss på att man i vissa andra länder har en annan syn på migration än i Sverige. Han jämförde Sverige med England där han menar att de flesta har släktingar som bor utomlands och många har även själva bott i flera olika länder. Eftersom Sverige de senaste hundra åren mestadels påstås vara ett land som man flyttar till och inte ifrån så har man kanske tappat förståelsen för migration och olika anledningar till varför man väljer att flytta från ett land till ett annat. Vi menar att det skulle vara positivt att förändra de attityder till immigration som råder i samhället, just för att skapa större förståelse för andra människor vilket skulle leda till ett bättre samhällsklimat. Ett sätt att göra detta på skulle kunna vara att forska om immigrationens positiva effekter på samhället. Detta kan man förstås inte göra genom att Sveriges befolkning plötsligt ska uppmanas att flytta utomlands eller något liknande men genom att öppna samhället för människor som flyttat hit, exempelvis genom att anställa fler personer med invandrarbakgrund inom olika yrken och uppmuntra dem att använda sig av hela sitt spektrum av kunskaper och tillgångar. Detta skulle kanske kunna vara en del i att förändra den allmänna bilden av migration och migranter. Vi menar att det vore gynnsamt för alla om det rådde ett öppnare klimat vad gäller olikheter hos människor. Vi skulle vilja se att man både i socialt arbete men även inom andra områden belyste migrationens positiva sidor och gynnsamma effekter.

8. LITTERATURFÖRTECKNING

- Angel, B & Hjern, A (2004) *Att möta flyktingar*, Studentlitteratur, Lund, Andra upplagan
- Berg, I-K & De Jong, P (2003) *Att bygga lösningar – en lösningsfokuserad samtalsmodell*, Mareld, tryckt hos Scandbook, Smedjebacken
- Berger, R (2004) *Immigrant women tell their stories*, The Haworth Press, New York
- Borevi, K (2002) *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*, Acta Universitatis Uppsaliensis, Uppsala
- Bunar, N (1998) Identitet, flyktingskap, vardagsliv – Självbiografi som en narrativ konstruktion I: Ålund, A (red) (1998) *Mot ett normalt liv, bosniska flyktingar i Norden*, Nordisk ministerråd, Köpenhamn
- Castles, S & Miller, M J (2003) *The age of migration*, Palgrave, Basingstoke
- Cullberg, J (2006) *Kris och utveckling*, Natur och Kultur, Stockholm
- Denscombe, M (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* Studentlitteratur, Lund
- Eitinger, L (1981) Feeling "at home": Immigrants' psychological problems I: Eitinger, L & Schwartz, D (ed) *Strangers in the world* Hans Huber Publishers, Wien
- Eitinger, L & Schwartz, D (ed) (1981) *Strangers in the world* Hans Huber Publishers, Wien
- Eyrumlu, R (1997) *Iranier i Sverige*, Carlssons bokförlag, Stockholm
- Franzén, E C (2001) *Att bryta upp och byta land*, Natur och Kultur, Falun
- George, E, Iveson, C & Ratner, H (1990) *Problem till lösning*, Humanistiska förlaget, Helsingborg (tryckt 1993)
- Giddens, A (2003) *Sociologi*, Tredje omarbetade upplagan, Studentlitteratur, Lund
- Gustafson, Å (1998) Familj i förändring? – könsmönster i tre bosniska flyktingfamiljer I: Ålund, A (red) (1998) *Mot ett normalt liv, bosniska flyktingar i Norden*, Nordisk ministerråd, Köpenhamn
- Hertz, D G (1981) The stress of migration: Adjustment reactions of migrants and their families I: Eitinger, L & Schwartz, D (ed) *Strangers in the world*, Hans Huber Publishers, Wien
- Johansson, A (2005) *Narrativ teori och metod*, Studentlitteratur, Lund

- Kaijser, L & Öhlander, M (red) (1999) *Etnologiskt fältarbete*, Studentlitteratur, Lund
- Kristal-Andersson, B (2001) *Att förstå flyktingar, invandrare och deras barn – en psykologisk modell* Studentlitteratur, Lund
- Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund
- Lindqvist, B (1991) *Drömmar och vardag i exil*, Carlssons bokförlag, Helsingborg
- Lundberg, Svante (1989) *Flyktingskap, Latinamerikansk exil i Sverige och Västeuropa*, Arkiv förlag, Lund
- Rojas, Mauricio (1993) *I ensamhetens labyrint*, Bromberg, Stockholm
- Rosengren, K-E & Arvidsson, P (2002) *Sociologisk metodik*, Liber, Malmö
- Starrin, B & Renck, B (1996) *Den kvalitativa intervjun I: Svensson, P-G & Starrin, B (red) Kvalitativa studier i teori och praktik*, Studentlitteratur, Lund
- Westin, C (1981) *Existens och identitet*, Bokförlaget Korpen, Göteborg, Andra upplagan
- Ålund, A (red) (1998) *Mot ett normalt liv, bosniska flyktingar i Norden*, Nordisk ministerråd, Köpenhamn
- SOU 2006:79

9. BILAGA 1

Intervjuguide

Inledning

Kan du berätta lite om dig själv?

Vad var det som gjorde att du kom till Sverige (eller annat land)?

(anledning + flykting, anhörig, arbete)

Hur länge har du varit i landet?

Upplevelsen/Berättelsen

Kan du berätta om hur det var/gick till? Vad hände? Hur kände du dig? osv

Att stanna

Visste du från början att du skulle stanna i landet? Hade du tankar på att återvända?

När bestämde du dig för att stanna?

Hur påverkade det beslutet dig? Förändrades du eller din situation på något sätt efter det beslutet?

Konsekvenser

Vilka nackdelar och fördelar med att byta land tycker du att det finns?

Hur har det påverkat dig att du migrerade/bytte land?

Hur tycker du att den upplevelsen har förändrat dig som person?